

Zelfcensuur in de Nederlandse journalistiek

*Een onderzoek naar de oorzaken en implicaties van zelfcensuur onder journalisten
in een westerse democratie.*

Naam: Daan Mol
Studentnummer: 577945
Begeleider: Dr. M. van Kerkhoven

Master Media Studies Media & Journalistiek
Erasmus School of History, Culture & Communication
Erasmus Universiteit Rotterdam

Master Thesis
Juni 2022

Zelfcensuur in de Nederlandse journalistiek

ABSTRACT

In deze masterthesis zijn de oorzaken en implicaties van zelfcensuur onder journalisten in Nederland onderzocht. Zelfcensuur in de journalistiek is in toenemende mate een zorg voor journalisten, organisaties, politici en academici. Zo zijn journalisten de zogezegde waakhonden van een democratie. Zelfcensuur bedreigt deze belangrijke functie van journalisten, omdat het raakt aan de onafhankelijkheid en vrijheid van journalisten. De geuite zorgen relateren aan het soort zelfcensuur als gevolg van angst voor aanvallen, waaronder bedreigingen, intimidatie en kritiek, dat online steeds meer plaatsvindt. Doordat er een toename is van aanvallen jegens journalisten en de vraag is wat dat betekent voor de persvrijheid onder Nederlandse journalisten, wordt journalistieke zelfcensuur in de context van Nederland onderzocht. Zelfcensuur zou namelijk regelrecht tegenin de onafhankelijkheid en vrijheid van journalisten gaan en niet thuishoren in een democratie. Door de vraag te stellen welke rol zelfcensuur bij Nederlandse journalisten in hun nieuwsverslaggeving speelt is dit onderzocht. Hiervoor zijn 13 exploratieve- en diepte-interviews met Nederlandse journalisten gehouden die zowel als freelancers als op een redactie werken. Hierbij is rekening gehouden met een zo evenredig mogelijke verdeling van geslacht. De interviews zijn vervolgens thematisch geanalyseerd en onderverdeeld in de 4 deelvragen van dit onderzoek. De resultaten tonen aan dat aanvallen in de vorm van kritiek, intimidatie of bedreigingen online veelvuldig voorkomen en dat Nederlandse journalisten als bijvoorbeeld gevolg slecht slapen, in de stress zitten en zich ongelukkig voelen. Ondanks dat zij zich ook angstig voelen, is deze angst geen reden voor het gros van Nederlandse journalisten om tot zelfcensuur over te gaan. Desondanks beamen Nederlandse journalisten wel dat zij zelfcensuur toepassen, alhoewel zij soms afstand nemen van de term. Het is juist gebleken dat angst een vrij incidentele rol speelt in de zelfcensuur onder Nederlandse journalisten. Veelvuldig worden andere redenen genoemd zoals: onverifieerbare bronnen, censuur vanuit redacties en tekorten in de journalistiek. Zelfcensuur wordt verder ook gezien als een noodzakelijk kwaad en een legitieme journalistieke keuze, door bijvoorbeeld zichzelf, betrokkenen of de eigen journalistieke inzetbaarheid te beschermen. Maar over het algemeen schrijven Nederlandse journalisten een waarachtig en kloppend verhaal op waar zij pal achter staan.

Kernwoorden: zelfcensuur, interviews, persvrijheid, democratie, journalistiek

Inhoudsopgave

Inhoudsopgave	3
1. Inleiding	5
2. Theoretisch kader	7
2.1 Veiligheid in de journalistiek	7
2.1.1 Fysiek geweld	7
2.1.2 De rol van technologie	8
2.1.3 Online aanvallen	8
2.1.4 Identiteit en geweld	10
2.2 Zelfcensuur in de journalistiek	11
2.2.1 Routines op redacties	12
2.2.2 Zelfcensuur als gevolg van een intrinsieke motivatie	13
2.2.3 Sociale isolatie	13
2.3 Journalistieke zelfcensuur in de Nederlandse democratie	14
2.3.1 Informatievoorziening en COVID-19	14
2.3.2 Kritische politici	14
2.3.3 Public watchdog	15
4. Methodologie	17
4.1 Sampling	17
4.2 Operationalisering	18
4.3 Dataverzameling: semigestructureerde en diepte-interviews	20
4.3 Thematische analyse	22
5. Resultaten	23
5.1 Invloed van technologie op vijandige houding jegens journalisten	24
5.1.1 Online privégegevens	24
5.1.2 Online kritiek	26
5.1.4 Gevolgen online kritiek	28
5.1.5 Gedrag online	28

5.1.6 Surveillance	29
5.2 Rol van identiteit in online intimidatie	30
5.2.1 Lastig gevallen om identiteit	30
5.2.2 Niet lastig gevallen om identiteit	31
5.3 Motivaties tot zelfcensuur	32
5.3.1 Opinierende journalistiek	32
5.3.2 Tekorten in de journalistiek	33
5.3.3 Kern opschrijven	34
5.3.4 Onverifieerbaar nieuws	35
5.3.6 Zelfbescherming	37
5.3.7 Veiligstellen van werkzaamheden	37
5.3.8 Veroordeling	38
5.3.9 Nuance versus gepolariseerd	39
5.4 Zelfcensuur onder Nederlandse journalisten	41
5.4.1 Zelfcensuur bestaat	41
5.4.2 Bedreigingen niet van invloed	42
5.4.3 Alles kunnen schrijven	43
6. Conclusie & discussie	45
6.1 Beantwoording deelvragen	45
6.2 Conclusie	49
6.3 Discussie	51
Literatuurlijst	53
Bijlage 1: Topiclijst	58
Bijlage 2: Codeboom	61

1. Inleiding

Journalisten, organisaties, politici en academici maken zich in toenemende mate zorgen over zelfcensuur in de journalistiek (Fadnes et al., 2021). Zelfcensuur duidt op de censuur die een individu zichzelf oplegt, gemotiveerd door de mogelijke gevolgen van openbaring (Bar-Tal; 2017; Schimpfössl et al., 2020). De geuite zorgen aangaande zelfcensuur gaan over een toename ervan als gevolg van angst voor aanvallen, waaronder bedreigingen, intimidatie en kritiek (Edelhofer & Lecheler, 2019; Fadnes et al., 2021). Deze oorzaken worden in Nederland steeds vaker waargenomen. Zo heeft 82% van Nederlandse journalisten in 2020 te maken gehad met een vorm van agressie of bedreigingen, ten opzichte van 61% in 2017 (Van Hal & Kranenburg, 2021). De mate en hoeveelheid waarin agressie voorkomt neemt ook toe: drie op de tien journalisten minstens maandelijks last te hebben van incidenten (Van Hal & Kranenburg, 2021). Met name vrouwelijke Nederlandse journalisten zouden dit niet bespaard blijven. Oderkeren & Das (2019) concluderen in hun onderzoek dat 50% van Nederlandse vrouwelijke journalisten te maken heeft (gehad) met bedreigingen, intimidatie of geweld in hun journalistieke professie. Daarin speelt mee dat zulke incidenten niet alleen in het echt plaatsvinden, maar ook online. Het wordt voor mensen met kwade bedoelingen namelijk steeds makkelijker om via online platforms journalisten te bereiken, waar de privégegevens van hen vaak makkelijk te vinden zijn (Waisbord, 2020). Uiteindelijk hebben (online) bedreigingen, intimidatie, of geweld consequenties voor journalisten, die kampen met angst en trauma's en moeite om hun vak uit te voeren (Kim & Shin, 2022).

Als gevolg vindt er in toenemende mate zelfcensuur onder journalisten plaats en kiezen sommige journalisten door de hoge druk er zelfs voor om hun werkzaamheden als journalist neer te leggen (Žuffová & Carlini, 2021). De consequenties voor het vrijelijk en onafhankelijk uitvoeren van het journalistieke vakgebied staan dus onder druk. Dit blijkt ook uit de World Press Freedom Index, een jaarlijkse ranglijst van landen waar de persvrijheid gemeten wordt. Nederland zakte voor het eerst sinds 2013 in 2021 één plaats naar de zesde plek, maar kelderde in 2022 naar nummer 28 (Reporters Without Borders, 2021; Reporters Without Borders, 2022). Tevens blijkt uit de Media Pluralism Monitor dat de situatie in Nederland zodanig verslechterd is, dat Nederland tot een *high risk country* verklaard is (Brogi & Carlini, 2020). Dit gaat regelrecht in tegen de onmiskenbaar belangrijke rol van journalisten in een democratie als onafhankelijke bron van informatie en als waakhond of *public watchdog*, die hun werk onafhankelijk en vrijelijk moeten kunnen uitoefenen (Nederlandse Rijksoverheid, z.d.). Maar juist zelfcensuur blokkeert deze onafhankelijkheid en vrijheid die de essentie zijn van het vakgebied (Walulya & Nassanga, 2019).

De maatschappelijke relevantie van dit onderzoek blijkt onder andere uit het precare onderwerp dat zelfcensuur is in de journalistiek. Vele journalisten weerhouden zich namelijk zelfs van het gebruik

van het begrip ‘zelfcensuur’ en vinden het vaak te beschamend toe te geven dat zij niet aan hun ethische verantwoordelijkheid kunnen voldoen om het nieuws onder alle omstandigheden onpartijdig te brengen (Clark & Horsley, 2020; Fadnes et al., 2021). Dit resulteert erin dat het fenomeen zelfcensuur in de journalistieke gemeenschap vaak onzichtbaar is. Middels zelfcensuur in de Nederlandse journalistiek te onderzoeken kan dit onderwerp mogelijk de bespreekbaarheid ervan vergroten. Verder geven Fadnes et al. (2021) aan dat zelfcensuur (positief) kan worden beïnvloed door de collectieve inspanningen van actoren binnen en buiten de journalistiek om de veiligheid van journalisten te verbeteren. Zo is zelfcensuur niet een statisch en onveranderbaar fenomeen (Fadnes et al., 2021).

Wat dit onderzoek wetenschappelijk relevant maakt, is dat zelfcensuur vooral wordt besproken in relatie tot gebieden waar (extreme) vormen van conflict plaatsvinden en waar persvrijheid niet een gegeven is (Fadnes et al, 2021). Zelfcensuur kan ook beschouwd worden als een indicator in de vrijheid van de media van een land (Stępińska, 2021). En sinds dat Nederland - als westerse democratie - het afgelopen jaar 22 plekken is gezakt op de World Press Freedom Index (2022), kan middels dit onderzoek gekeken worden in hoeverre zelfcensuur daar mogelijk een relatie tot heeft. Dit gebeurt door met dit onderzoek de oorzaken en effecten van zelfcensuur zichtbaar te maken, maar ook door te kijken welke rol het fenomeen momenteel speelt in de Nederlandse democratie. De centrale onderzoeksvraag is zodoende:

Welke rol speelt zelfcensuur bij Nederlandse journalisten in hun nieuwsverslaggeving?

Om deze onderzoeksvraag te beantwoorden zijn er deelvragen geformuleerd. Er wordt onderzocht wat de mogelijke invloed van nieuwe technologieën zijn op de vijandige houding jegens journalisten. Hierbij moet vooral worden gedacht aan de invloed van sociale media en (technologische) surveillance. Verder wordt de rol van de identiteit van journalisten meegenomen en onderzocht of er bijvoorbeeld een verschil zit tussen geslacht, culturele achtergrond of andere kenmerken die mogelijk een rol spelen. Ook worden de motivaties van Nederlandse journalisten tot zelfcensuur onderzocht, door in te gaan op de redenen waarom zij bepaalde zaken niet of anders opschrijven, of niet publiceren. Tot slot worden er relaties getrokken tussen de rol van journalisten in een democratie en of zij hun functie nog wel kunnen uitoefenen als er zelfcensuur plaatsvindt. Deze deelvragen zijn als volgt:

- 1. Wat is de invloed van technologie op de vijandige houding jegens journalisten?*
- 2. Wat is de rol van identiteit in (online) intimidaties en bedreigingen?*
- 3. Welke motivaties hebben Nederlandse journalisten om zelfcensuur toe te passen?*
- 4. Kunnen Nederlandse journalisten hun functie nog uitoefenen wanneer er zelfcensuur plaatsvindt?*

2. Theoretisch kader

In dit gedeelte van het onderzoek komen de verschillende concepten en theorieën aan bod die van toepassing zijn tot het beantwoorden van de centrale onderzoeksvraag en deelvragen. Ten eerste wordt er ingegaan op *de veiligheid in de journalistiek* en wat de staat is van mogelijke kritiek, intimidatie en bedreigingen jegens journalisten. Dit gedeelte is opgedeeld in drie subonderwerpen, zijnde: *fysiek geweld*, *de rol van technologie* en *identiteit en geweld*. Vervolgens komt *zelfcensuur in de journalistiek* onderwerp aan bod. Zo zou een toename van beschuldigingen, bedreigingen en geweld in de westerse journalistiek in zelfcensuur resulteren (Žuffová & Carlini, 2021). Ook dit gedeelte is opgedeeld in 3 subonderwerpen, zijnde: *routines op redacties*, *zelfcensuur als gevolg van een intrinsieke motivatie* en *sociale isolatie*. In de introductie van dit gedeelte worden vooral de link gelegd tussen verschillende vormen van kritiek en zelfcensuur, maar door deze drie subonderwerpen te behandelen worden ook andere motivaties tot zelfcensuur aan het licht gebracht. Bij het laatste onderwerp *journalistieke zelfcensuur in de Nederlandse democratie* is getracht een overzicht te geven van de hoe overheden en politici mogelijk invloed uitoefenen op journalisten en de journalistiek. Tevens komt de rol van de (Nederlandse) journalist aan bod en wat deze zou moeten zijn ten aanzien van een democratie. Dit onderwerp is ook opgedeeld in drie subonderwerpen, zijnde: *informatievoorziening en COVID-19*, *kritische politici* en *'public watchdog'*.

2.1 Veiligheid in de journalistiek

Wereldwijd worden journalisten in toenemende mate bedreigd en er is een toenemende tendens dat journalisten het doelwit zijn van zowel fysiek als verbaal geweld (Skare Orgeret & Tayeewa, 2020). Dit zou volgens Skare Orgeret & Tayeewa (2020) onder andere komen door de anti-media retoriek die prevaleert en dat nieuwswaardige en nauwkeurige journalistieke reportages als *fake news* worden weggezet. Alhoewel de situatie in Europa in relatie tot deze problematiek - bedreigingen en intimidaties - alsnog beduidend beter is dan in de rest van de wereld, kampt de journalistiek in Europa met een reeks uitdagingen die getackeld dienen te worden (Žuffová & Carlini, 2021).

2.1.1 Fysiek geweld

Hoewel fysiek geweld in de Europese context in 2018 werd omschreven als zeldzaam, valt de beschreven context door Hiltunen (2018) op. Zo ondervonden journalisten juist een verhoogde dreiging bij het verslaan van demonstraties en er werd bij verschillende protesten een vijandige houding tegenover de media en journalisten aangenomen. Dit manifesteerde zich in het duwen, drukken en laten struikelen van verslaggevers. Papadopoulou & Maniou (2021) spreken zelfs van een overvloed van incidenten

tijdens de verschillende lockdowns in verband met de COVID-19-pandemie. In hun onderzoek constateren zij dat vele burgers de maatregelen zat waren, complottheorieën ondersteunden en als gevolg vonden dat de media de waarheid verzwegen. Onder andere in Nederland resulteerde zulke onvrede in verschillende protesten en rellen. Nederlandse journalisten werden ter plaatse van zulke rellen niet alleen bekritiseerd, maar er werden ook zo'n 100 meldingen van geweld jegens journalisten hen gedaan. (Baroni et al., 2022; Van Hal & Kranenburg, 2021). Fysiek geweld lijkt een nieuwe norm geworden te zijn voor journalisten, die worden aangevallen en mishandeld terwijl zij demonstraties bijwonen of gewoon vragen stellen, schrijven Papadopoulou & Maniniou (2021). Dat deze aanvallen vaak in het zicht plaatsvinden, laat zien dat “de crisis heeft geleid tot een algemeen klimaat van wetteloosheid, waardoor zowel autoriteiten als individuen ongestraft op deze manier kunnen handelen” (Papadopoulou & Maniniou, 2021, p. 1356-1357).

2.1.2 De rol van technologie

De rol van nieuwe digitale technologieën dienen in escalaties niet onderschat te worden, zo hebben deze het journalistieke vakgebied fundamenteel veranderd door journalisten nieuwe instrumenten te bieden om hun werk uit te voeren (McKewon et al., 2018). Er wordt in dit geval ook wel gesproken van *digital journalism*. Perreault & Ferucci (2020) beschrijven de belangrijkste kenmerken van die nieuwe instrumenten, zijnde: de technologie, snelheid en het dienen van het publiek. Met technologie bedoelen zij niet zozeer de rol van online platforms, maar het idee dat informatie via een technologische weg verspreid wordt, ongeacht wie het gebruikt of welke technologie gebruikt wordt. Zolang er maar enige technologie een rol speelt. Met snelheid duiden zij op de waarde van het tempo waarin nieuws bij het publiek gebracht kan worden, waardoor zij beter op de hoogte kunnen worden gehouden dan *legacy media*. Verder kan met *digital journalism* niet alleen meer betrokkenheid met het publiek worden gecreëerd, maar kan er ook op een meer kapitalistische manier met het publiek omgegaan worden, concluderen McKewon et al. (2018). Zo schrijven zij dat journalisten meer gedwongen worden om zich te houden aan de wensen en behoeften van het publiek, waardoor ze ze als consumenten behandelen en minder als burgers. Een gevolg van deze technologische ontwikkelingen in het journalistieke vakgebied is dat er nieuwe vormen van bedreigingen plaatsvinden, waaronder online intimidatie, *hate speech*, blootstelling van online netwerken en nieuwere en meer complexe vormen van surveillance (Žuffová & Carlini, 2021).

2.1.3 Online aanvallen

In het kader van online intimidatie en *hate speech* is het voor individuen en groepen die de pers lastig willen vallen überhaupt makkelijker geworden om via de digitale weg op online platforms hun onvrede te uiten, schrijft Waisbord (2020). Zo was het in het verleden moeilijker voor kwaadwillende

individuen om gelijkgestemden te vinden met dezelfde overtuigingen, om vervolgens ook nog eens journalisten te moeten lokaliseren. Er komt verder naar voren dat het tegenwoordig relatief eenvoudig is om gelijkgestemden te vinden via verschillende platforms, waaronder sociale media, waarop journalisten via e-mail of diezelfde sociale media gemakkelijk te vinden. Zodoende circuleren verontrustende vormen van discours zoals haat en des- en misinformatie over verschillende digitale platforms en formaten, zoals sociale media, blogs, fora, *deepfakes*, video's en meer.

In deze verspreide content en op zulke online platforms wordt naast het verspreiden van haat de objectiviteit van journalisten steeds vaker betwist. Panievsky (2021) noemt dan ook een toename van populistische retoriek, die door politici, partijen, bewegingen, maar ook burgers wordt gebruikt om journalisten, nieuwszenders en de media in diskrediet te brengen. Dit beïnvloedt op haar beurt de perceptie van het publiek van de nieuwsmedia, blijkt uit hetzelfde onderzoek. In het kader van het in diskrediet brengen van journalisten, passeren de termen *fake news* en *post-truth* veelal de revue. Harjuniemi (2021) beschrijft deze termen ook wel als “de cocktail van desinformatie en devaluatie van feiten” (p. 269). Ondanks de samenhang tussen beide begrippen is er wel onderscheid te maken. *Fake news* wordt vooral gebruikt om te verwijzen naar nieuws dat lijkt op nieuws dat de journalistieke weg van waarheidsvinding heeft behandeld, maar bedoeld is om opzettelijk te informeren en daarmee de lezer te manipuleren (Waisbord, 2018). *Post-truth* is een tijd - waarin we nu zouden leven - die de ineenstorting signaleert van disciplines die de wetenschap als enige legitieme basis voor kennis erkennen (Waisbord, 2018). Beide termen, maar vooral *fake news*, worden vaak in verband gebracht met de verkiezingen van Trump, die tijdens zijn verkiezingscampagne in 2016 verwees naar verschillende mainstream media als nepnieuws (Alcott & Gentzkow, 2017; Quandt et al., 2019)). Maar dit is geen nieuw fenomeen, zo is de term *fake news* vooral retorisch en wordt regelmatig gebruikt om tegenstanders in diskrediet te brengen, te ondermijnen of tegen te spreken (Billiet et al., 2018). Aaldering et al. (2021) concluderen dan ook dat de toegenomen polarisatie in het politieke debat tot gevolg heeft dat er weinig gedeelde waarheden zijn, en er weinig respect is voor andere wereldbeelden onder het publiek. Zodoende worden feiten steeds ondergeschikt aan meningen. Verder schrijven zij verder dat de waarheid in dat geval voornamelijk op groeps- en persoonlijke overtuigingen is gebaseerd, in plaats van op objectiviteit. De angst ontstaat in dit geval mogelijk bij journalisten dat hun berichtgeving als zijnde *fake news* wordt weggezet.

Al met al resulteert de geuite online kritiek vanuit (anonieme) burgers, politici of andere personen, organisaties of instellingen erin dat journalisten gevoelens van boosheid, of angst kunnen ervaren (Miller, 2022). Volgens Kim & Shin (2022) dienen deze gevolgen niet onderschat te worden. Zo noemen zij het veroorzaken van trauma's bij journalisten, die journalisten tot slachtoffers maken terwijl ze in hun gebruikelijke routines hun werk uitvoeren. Toch ervaren niet alle journalisten emotionele last, verklaren Miller & Lewis (2020), die het als plausibel achten dat journalisten mogelijk steeds

ongevoeliger worden voor vormen van online intimidatie, bedreigingen of kritiek, tot op het punt dat ze het niet meer zien als zodanig en het daarom niet rapporteren. Desalniettemin wordt er door journalisten wel actief aan gewerkt om kritiek tegen te gaan, schrijven Kantola & Harju (2021). In hun onderzoek concluderen zij dat journalisten verschillende tactieken online toepassen, zoals het limiteren van haatdragende feedback, hulp inroepen van collega's, bepaalde gebruikers blokkeren of ze zelfs confronteren.

Naast de angst voor online kritiek die geuit wordt, hebben technologische ontwikkelingen ook (de angst voor) surveillance in de hand gewerkt. Desalniettemin benoemt Di Salvo (2021) dat er geen aanwijzingen zijn voor onmiddellijke bedreigingen in westerse democratieën aangaande online surveillance wanneer men de situatie vergelijkt met niet-westerse democratische landen. Maar zelfs wanneer veiligheid gewaarborgd is en als er geen bewijs voor is, sluiten journalisten vaak niet uit dat hun communicatie aan toezicht wordt onderworpen. Di Salvo (2021) schrijft dit niet toe aan paranoïde gedachten maar aan het noodzakelijke gedrag van een journalist om zijn of haar eigen veiligheid te waarborgen.

Voorgaande (nieuwe) technologische ontwikkelingen hebben de journalistiek fundamenteel veranderd, met als gevolg dat er voor kwaadwillenden nieuwe manieren zijn om journalisten te bedreigen, intimideren of kritiek op te uiten (Žuffová & Carlini, 2021). Zulke uitingen resulteren in voorzichtigheid en zelfcensuur in de nieuwsverslaggeving bij journalisten (Walulya & Nassanga, 2019; Žuffová & Carlini, 2021). Door de invloed van technologieën op de houding jegens Nederlandse journalisten te onderzoeken kunnen mogelijke oorzaken - zoals angst - van zelfcensuur blootgelegd worden.

Deelvraag 1: Wat is de invloed van technologie op de vijandige houding jegens journalisten?

2.1.4 Identiteit en geweld

Online bedreigingen in de vorm van geslachtsdiscriminatie, (mysoginistische) bedreigingen en (seksuele) intimidatie blijken vooral ernstige problemen op te leveren bij vrouwelijke journalisten, dat Høiby (2020) omschrijft als een drievoudig effect. Ten eerste vindt er systematisch geweld in de pers plaats naar vrouwen toe. Ten tweede zijn er aanhoudende patriarchale structuren. Ten derde vindt er intimidatie plaats zonder dat dit voldoende wordt tegengewerkt. Tevens lijkt deze onvoldoende tegenwerking of straffeloosheid daders aan te moedigen, dat als gevolg de slachtoffers demoraliseert (Posetti et al., 2021). Chen et al. (2018) concluderen dat wanneer vrouwen uitblinken in hun werk, dit wordt gezien als een resultaat van speciale gunsten vanwege hun geslacht of seksualiteit. Wanneer zij falen worden hun fouten gezien als een zonde voor vrouwen in het algemeen. Onder andere hierdoor kunnen sommige vrouwelijke journalisten niet op dezelfde manier aan het publiek deelnemen, omdat zij

dus op basis van hun geslacht worden ondermijnd. Uit hetzelfde onderzoek blijkt dat geslachtsgerelateerde intimidatie vooral plaatsvond wanneer vrouwelijke journalisten zich begeven op het terrein waarvan mannen aannemen op basis van maatschappelijke normen dat zij dat niet behoren te doen. Verder zorgden de onderwerpen politiek, feminisme, immigratie of ras er ook voor dat vrouwen een grotere kans om doelwit te worden. Naast de inhoud speelt ook het uiterlijk een rol, zo krijgen vrouwen in de onderzoeksjournalistiek vaak pushback die erop is gericht hoe de journaliste eruit ziet, in plaats van hoe het verhaal wordt verteld. Konow-Lund & Hoiby (2020) stellen verder vast dat vrouwelijke journalisten vaak verantwoordelijk gehouden worden voor het werk van hun collega's. Zij noemen het voorbeeld dat er soms verslaggevers van buitenaf worden gestuurd om een lokaal probleem vast te stellen en te verslaan, vervolgens vertrekken en dat lokale freelance verslaggevers vervolgens verantwoordelijk zijn voor het nieuws dat door hen gebracht is.

Er is niet alleen een verstoorde relatie is tussen vrouwelijke journalisten en hun publiek, maar het gevolg is ook dat er gepoogd wordt hen tot zwijgen te brengen (Chen et al., 2018). Vrouwelijke journalisten voelen zich dus vaak gemarginaliseerd in hun professionaliteit, als gevolg van een publiek dat hen vaak niet serieus neemt vanwege hun geslacht of hun als seksobjecten beschouwt. Ongelijkheden blijken groot, stelt Douglas (2021) vast. In zijn onderzoek concludeert Douglas dat nieuwsorganisaties wereldwijd journalisten in dienst nemen die niet de diversiteit koesteren van samenlevingen die zij beweren te representeren, waardoor belangrijke verhalen mogelijk verkeerd of niet worden opgeschreven. De overweging of identiteit daadwerkelijk een rol speelt in het verkeerd of niet opschrijven van verhalen resulteert in de tweede deelvraag.

Deelvraag 2: Wat is de rol van identiteit in (online) intimidaties en bedreigingen?

2.2 Zelfcensuur in de journalistiek

Het gevolg van de toenemende tendens van beschuldigingen, bedreigingen en geweld in de journalistiek is dat journalisten in westerse democratieën in toenemende mate zelfcensuur toepassen en zodanig onderwerpen vermijden die de samenleving mogelijk polariseren, of ervoor kiezen om het journalistieke vakgebied te verlaten (Aaldering et al., 2021; Žuffová & Carlini, 2021). Zo vindt zelfcensuur in de journalistiek vooral plaats wanneer journalisten zichzelf of mogelijke betrokken partijen moeten beschermen in relatie tot informatie die hen in gevaar kan brengen en er dus voor kiezen deze informatie niet te delen (Bar-Tal, 2017). Dit heeft praktische implicaties, die resulteren in geslachtsgerelateerde vermijding in de journalistiek concluderen Chen et al. (2018). Uit hun onderzoek blijkt dat vrouwen vaker het slachtoffer van bedreigingen en intimidaties. Die ongelijke aanvallen kunnen vrouwen systematisch benadelen, omdat vrouwen minder profijt hebben van publiekscontact, terwijl het oorspronkelijke idee

van de journalistiek is om het publiek bij het nieuws te betrekken en democratische structuren te versterken. Daarentegen wordt er mogelijk juist een minder diverse inhoud en verkleind scala aan verhalen gepresenteerd. Maar Bar-Tal (2017) schrijft dat de gevolgen ervan niet altijd negatief hoeven te zijn, omdat aanvallen journalisten ook juist zouden motiveren om verschillende perspectieven op een evenwichtige manier te brengen.

2.2.1 Routines op redacties

Zelfcensuur kan ook plaatsvinden als gevolg van routines op nieuwsredacties, die de belangen van mediaorganisaties vooropstellen, zo schrijven Ruggiero et al. (2022). Zij geven aan dat wanneer bepaalde nieuwsonderwerpen te complex of te onaantrekkelijk worden in vergelijking met de competitie van redacties of dus niet stroken met de belangen van het bedrijf, er redenen zijn om niet over te gaan tot publicatie of het wijzigen van de inhoud (Pew Research Center, 2020). Maar ook redacties gaan soms over tot zelfcensuur uit veiligheidsoverwegingen voor hun redacties en journalisten. Een voorbeeld hiervan zijn de gevolgen van de aanslag door Al Qaida op het satirische Franse weekblad Charlie Hebdo in 2015. Hierbij kwamen twaalf mensen om het leven, waaronder acht journalisten. De aanslag werd gepleegd naar aanleiding van een reeks spotprenten van Mohammed die het weekblad plaatste. Na deze aanslag durfden en weigerden vele redacties de prenten nog te plaatsen. Zo schreven Carvajal & Daley (2015) in The New York Times na de aanslag met betrekking tot hun berichtgeving: “The New York Times has chosen not to reprint examples of the magazine’s most controversial work because of its intentionally offensive content”. Keuzes zoals deze vorm van censurering en de impact van de aanslag resulteerden als gevolg in zelfcensurering onder journalisten, wiens veiligheid in gevaar was gekomen (Fadnes et al., 2021)

Een ander soort angst in relatie tot nieuwsredacties omschrijft Ibrahim (2020) als de angst van journalisten om mediabedrijven of redacties teleur te stellen of van streek te maken. Evenals geeft hij aan dat zelfcensuur dus verleidelijk kan zijn in de context van bedrijfsmatige media-omgevingen, waar een hoge mate van *media ownership* is. Uiteindelijk zijn de effecten van zelfcensuur vergelijkbaar met die van censuur (Fadnes et al., 2020). Zo kan zelfcensuur volgens Bar-Tal (2017) worden beschouwd als een sociaal-psychologische barrière die journalisten het zwijgen op legt, de vrije toegang tot informatie hindert, de vrijheid van meningsuiting belemmert de vrije stroom van informatie schaadt en het publieke debat hindert (Bar-Tal, 2017; Fadnes et al., 2021). Zodoende wordt het publiek het recht op toegang op een pluraliteit van informatie ontnomen (Chocarro et al., 2020).

2.2.2 Zelfcensuur als gevolg van een intrinsieke motivatie

Toch komt zelfcensuur niet altijd voort uit angst (voor repercussies) of bescherming van zichzelf of derden. Bar-Tal (2017) noemt onder andere ook het soort zelfcensuur die voortkomt uit een intrinsieke motivatie. Dit houdt in dat individuen zelfcensuur toepassen om hun positieve zelfbeeld te behouden, in plaats van gezien te worden als een lasteraar of informant. Zo beschermen zij niet altijd de levens, maar wel de meningen die een groep heeft, waarmee ook de eigen identiteit wordt beschermd (Bar-Tal, 2017). Deze vorm van zelfcensuur wordt in de literatuur veelal genoemd in relatie tot de *spiral of silence theory*. Deze theorie van Noelle-Neumann (1993) betekent feitelijk gezien dat mensen aanvoelen welke meningen (im)populair zijn. Fadnes et al. (2020) noemt daarbij dat de huidige digitale mediaomgeving het überhaupt onmogelijk maakt om te schrijven en te publiceren, zonder er rekening mee te houden dat deze verspreid, gebruikt, geïnterpreteerd en verkeerd geïnterpreteerd worden. Het gevolg is dat meningen het minder comfortabel wordt om meningen te uiten die door anderen als afwijkend worden ervaren, waarvan sociale isolatie het risico is (Hayes & Matthes, 2007).

2.2.3 Sociale isolatie

Die sociale isolatie wordt in bepaalde contexten tegenwoordig ook wel het gevolg van *cancel culture* genoemd: wanneer alternatieve perspectieven het zwijgen worden opgelegd op wat voor manier dan ook mogelijk is (Norris, 2021). Maar 'cancel culture' is geen nieuw fenomeen. Zo hebben in het verleden verschillende individuen of groepen keer op keer geëist dat iets niet moet worden getoond, mag worden gezegd of openbaar tentoongesteld (Thiele, 2021). In relatie tot het journalistieke vakgebied kan er zodoende worden gesproken over een gevaar van een vrije en gelijke uitwisseling van alle meningen. Maar Thiele (2021) beschrijft daarbij dat de vrijheid van meningsuiting tegenstanders van *politieke correctheid* steeds meer synoniem lijkt te lopen met de vrijheid om ideeën van uitsluiting en divisie te verspreiden. De literatuur is dan ook verdeeld of de gevolgen van *cancel culture* terecht of onterecht en gewenst of ongewenst zijn. Zo vinden de debatten over de rechtmatigheid en waarheid ervan vooral plaats tussen tussen politiek links en rechts, of liberaal en conservatief (Norris, 2021). Een voorbeeld hiervan uit de journalistieke praktijk is toen James Bennet - toenmalig journalist voor The New York Times - in 2020 zijn functie moest neerleggen na vermeende discriminatoire uitlatingen in de krant tijdens de Black Lives Matter protesten in de Verenigde Staten (Tracy, 2020). Uiteindelijk is te verdedigen, zo schrijven Hayes & Matthes (2007) dat stemmen van minderheden minder vaak of niet gehoord worden, omdat die standpunten niet publiekelijk geuit worden. Alhoewel dit specifieke voorbeeld ter discussie kan worden gesteld of het rechtmatig was, dienen de gevolgen van *cancel culture* niet onderschat te worden. In de praktijk kan het fenomeen zich volledig baseren op speculaties over schandalen, waarvan niet met zekerheid te zeggen is dat ze hebben plaatsgevonden (Yaremko, 2021).

Zelfcensuur hoeft dus niet per definitie uit angst voor kritiek, bedreigingen of intimidatie voort te komen. Het kan ook een gevolg zijn van een intrinsieke motivatie, routines op nieuwsredacties, de angst om deze redacties teleur te stellen of angst voor sociale isolatie (Bar-Tal, 2017; Ibrahim, 2020; Norris, 2021; Ruggiero et al., 2022;). Om de verschillende motivaties die Nederlandse journalisten mogelijk hebben om zelfcensuur toe te passen, wordt dit middels de derde deelvraag onderzocht.

Deelvraag 3: Welke motivaties hebben Nederlandse journalisten om zelfcensuur toe te passen?

2.3 Journalistieke zelfcensuur in de Nederlandse democratie

Het praktiseren van zelfcensuur staat lijnrecht tegenover de missie van de journalistiek, en wordt daardoor veroordeeld tot het ontkennen van kwesties die gevoelig zijn voor machtige belanghebbenden (Ruggiero et al., 2022). Daarnaast vormen de toenemende aanvallen jegens journalisten en het vakgebied als gevolg in de vorm van zelfcensuur een ernstige bedreiging voor de democratie, doordat deze onder andere transparantie, diversiteit van informatie en het publieke debat verhinderen (Bar-Tal, 2017; Marcén, 2021; Žuffová & Carlini, 202).

2.3.1 Informatievoorziening en COVID-19

Tijdens de COVID-19-pandemie is gebleken dat ook overheden in westerse democratieën hier mogelijk een rol in hebben gespeeld. Zo schrijft Holtz-Bacha (2022) dat vele overheden bang waren voor de kritische discussie die zou ontstaan als gevolg van hun aanpak. Zodoende hebben ze geprobeerd om het voor de media moeilijker te maken om hun rol als *public watchdog* - een publieke waakhond die de macht controleert - uit te voeren. Dit hebben ze gedaan door een gebrek aan transparantie, beperkingen op de toegang tot informatie en het censureren en criminaliseren van vermeende desinformatie, terwijl zij in veel gevallen zelf bijdroegen aan de verkeerde informatie die gepaard ging met de pandemie. Verder constateren Papadopoulou & Maniou (2021) dat in meerdere democratieën in Europa de verwijdering van posts op sociale media werd geeist door de overheid, die soms zelfs beval om geen persoonlijke meningen over het virus te publiceren. Het gevolg is hiervan is geweest, schrijft Holtz-Bacha (2022), dat de aanpak van vele overheden juist de oorzaak was van aanvallen op journalisten door demonstranten.

2.3.2 Kritische politici

Jacobs & Spierings (2020) spreken van politici die gebruik maken van online *naming & shaming* - het online aan de schandpaal nagelen - van journalisten en nieuwsmedia, die bij populistische partijen het meest prevalent bleken te zijn. Een voorbeeld hiervan in Nederlandse context is onder andere Thierry Baudet, die in zijn politieke verleden meermaals journalisten heeft bedreigd en aangevallen op hun

kritiek. (NVJ, 2022). Over het gevolg van deze uitspraken en gedane uitspraken van zijn partijgenoten, schrijft Lilianne Ploumen, partijleider van de PvdA op Twitter: “Intimidatie van politici, aangewakkerd door de complottheorieën van Baudet en consorten heeft als doel ons aller vrijheid en democratie te ondermijnen.” Aaldering et al. (2021) noemen naast *naming & shaming* wordt ook *fake news* als gebruikte ondermijnende beschuldiging door politici, van wie de strategie is om lastige vragen van journalisten te omzeilen. Verder halen zij het voorbeeld van de PVV, aan die maar zelden met journalisten praten en juist via sociale media ongefundeerde en ondermijnende kritiek jegens journalisten uiten. Toch blijkt dat daadwerkelijk nepnieuws - gemaakt om bijvoorbeeld verkiezingen te beïnvloeden - vrijwel niet aanwezig te zijn in Nederland, maar desalniettemin is de angst ervoor wel groot (Aaldering et al., 2021). Väliverronen & Saikkonen (2022) noemen de nadelige gevolgen van die angst. Zij spreken van het verminderen of voorkomen van het behandelen van bepaalde problemen in de media, als gevolg van ongepaste feedback of bedreigingen. Zij concluderen dat deze bewuste of onbewuste zelfcensuur de vrijheid van meningsuiting en het maatschappelijk debat in een democratische samenleving bedreigt.

2.3.3 Public watchdog

Het wordt voor journalisten in sommige gevallen moeilijk of onmogelijk om nog als *public watchdog* kunnen fungeren. Als gevolg van deze inbreuk op de vrije journalistiek wordt het recht van burgers tot (een pluriforme) informatievoorziening geblokkeerd en leidt tot publieke onwetendheid (Bar-Tal, 2017; Marcén 2021; Walulya & Nassanga, 2021). In Nederland is deze situatie ook zichtbaar. Zo noemden Odekerken & Brenninkmeijer in 2017 al dat “de bedreigingen consequenties hebben voor de kwaliteit, onafhankelijkheid en diversiteit van de huidige journalistiek”. Deze situatie lijkt anno 2021 niet te zijn verbeterd. Journalisten zijn nog terughoudender geworden in hun berichtgeving en vermijden zelfs bepaalde locaties (Van Hal & Kranenburg, 2021). Toch is zelfcensuur tweeledig en zijn de functies ervan niet enkel negatief, maar ook positief. Deze positieve functies zijn onder andere: het behoud van een positief zelfbeeld en/of een positieve sociale identiteit, het versterken van groepscohesie en het kan nodig zijn om het welzijn van een samenleving te beschermen en de privacy van burgers in deze samenleving te waarborgen (Bar-Tal, 2017). Ondanks deze tweeledigheid is zonder de vrijheid van meningsuiting en een vrije pers, zij het via traditionele of nieuwe digitale media, een ware democratie niet mogelijk (Abbas & Zubair Kahn, 2020). Met de vierde deelvraag wordt zodoende uitgezocht of journalisten in een democratisch land als Nederland hun functie nog ‘vrij’ kunnen uitoefenen door het publiek te informeren van belangrijke informatie en zich in die voorziening niet laten tegenhouden door tegenslagen.

Deelvraag 4: Kunnen Nederlandse journalisten hun functie nog uitoefenen wanneer er zelfcensuur plaatsvindt?

4. Methodologie

Om te beantwoorden *welke rol zelfcensuur speelt in de Nederlandse journalistiek*, is er gebruik gemaakt van kwalitatief onderzoek. Middels kwalitatief onderzoek wordt diepgaande kennis van de eerste hand vergaard van vakmensen in de journalistiek (Neuman, 2014). Er is dus kennis verworven over zelfcensuur onder journalisten in het werkveld en er is inzichtelijk gemaakt hoe zij betekenis geven aan het concept binnen hun leefomgeving (Merriam, 2002). Juist omdat het onderwerp zelfcensuur in de journalistiek een preciaire kwestie is om te bevragen, is het proces van dataverzameling met tact behandeld. Zo schrijft Neuman (2014) dat er geen afstand genomen moet worden van de respondenten onder studie, maar er moet er voldoende begrip verkregen worden zonder mogelijke vooroordelen een rol te laten spelen. Hij vervolgt dat er maximaal gebruik gemaakt dient te worden van persoonlijk inzicht, innerlijke gevoelens en levensperspectief om het sociale leven inzichtelijk te maken. Persoonlijke integriteit en eerlijkheid staat in dit proces op de voorgrond, dat bereikt kan worden door niet onze aannames te verbergen of te ontkennen, maar door er open en eerlijk over te zijn (in de onderzoeksomgeving). Verder is er gepoogd om de hoogste mate van betrouwbaarheid - inzake het preciaire onderwerp - te waarborgen door de interviews volledig te anonimiseren en de journalisten in kwestie te verzekeren dat zij niet met naam, toenaam en eventuele werkgever genoemd worden bij aangehaalde quotes. Zo is het mogelijk dat wanneer een respondent van mening is dat zijn of haar antwoorden hun privacy in gevaar kan brengen, ze de interviews niet voltooiën of hun antwoorden verdraaien om zichzelf in een gunstiger daglicht te stellen (Adams & Cox, 2008). Concluderend gaat kwalitatief onderzoek erover om te begrijpen hoe mensen hun wereld begrijpen en er betekenis aan geven, op een zo non-invasieve wijze mogelijk (Merriam, 2002; Neuman, 2014). Zo is er via dit onderzoek gepoogd om de rol van zelfcensuur te ontdekken en te begrijpen, aan de hand van hoe journalisten (en betrokkenen) betekenis geven aan dat begrip in een journalistieke context: de werkomgeving.

4.1 Sampling

De respondenten voor dit onderzoek zijn in eerste instantie via een doelgerichte steekproef of ook wel *purposive sampling* verzameld, door te zoeken naar bepaalde kenmerken bij journalisten (Boeije, 2014). Desalniettemin is er wel de interesse uitgegaan om een zo breed mogelijke representatieve doelgroep te interviewen, dus is er vooral gekeken naar één kenmerk die journalisten gemeen moeten hebben. Zo was de voorwaarde dat er enige aanleiding moest zijn dat een journalist in verband met onder andere het werkveld, onderwerpkeuze of een uitgesproken mening een reden zou hebben om zichzelf te censureren. Verder is er geprobeerd om een zo divers mogelijke groep aan journalisten te kunnen spreken. Feitelijk gezien houdt dat in dat er zowel freelance journalisten als vaste medewerkers op een redactie zijn

gezocht, in een zo gevarieerd mogelijke leeftijdsgroep. Op het moment dat er geen journalisten meer gevonden werden is er gebruik gemaakt van *snowball sampling*. Zo zijn er journalisten en/of (eind)redacteuren gezocht, door via bekenden die op redacties werken te vragen of er mogelijke geïnteresseerde respondenten werken (Dumitrica & Pridmore, 2019). De essentie is geweest dat journalisten op dit moment in de journalistiek werken, om zelfcensuur in de huidige staat van zijn te kunnen beschrijven en analyseren. Het voorgaande heeft geresulteerd in een totaal van 13 respondenten. Er is gestreefd naar een zo evenredig mogelijke verdeling van geslacht. Het resultaat zijn 6 vrouwelijke en 7 mannelijke journalisten. Verder is de gemiddelde leeftijd van de sample 37 jaar, waarvan de jongste 24 en de oudste 52 jaar oud is.

4.2 Operationalisering

Voorafgaand aan de interviews is er aan de hand van *sensitizing concepts* een *topiclijst* samengesteld, die in bijlage 1 te zien is. *Sensitizing concepts* zijn in feite concepten die de ideeën van het onderzoeksonderwerp weergeven (Bowen, 2006). Verder kunnen deze concepten in relatie tot de topiclijst en de uiteindelijke analyse daarvan wijzen op de belangrijkste aspecten die meegenomen dienen te worden. Daarnaast zijn tijdens het interviews relevante vragen gestimuleerd om te stellen en is er betekenis gegeven aan de concepten in de specifieke context van dit onderzoek (Bowen, 2006). De *sensitizing concepts* aangaande dit onderzoek over zelfcensuur bestaan uit de volgende concepten:

Invloed technologie & online kritiek

Surveillance

Het concept *surveillance* is aangehaald in de interviews om uit te vinden in hoeverre surveillance daadwerkelijk een rol speelt bij de respondenten. Het gaat hier onder andere of ze überhaupt denken dat we in Nederland bang hoeven te zijn voor surveillance, zoals van de Nederlandse overheid of andere organisaties, groepen of personen. Ondanks dat ze niet denken dat er reden toe is, kan het angstbeeld wel spelen in de berichtgeving van nieuws. Zo schrijft Di Salvo (2021) dat journalisten überhaupt ook zonder bewijs een noodzakelijke drang hebben om zijn of haar eigen veiligheid te waarborgen.

Hate speech

Het concept *hate speech* is in de interviews gebruikt om te ontdekken in hoeverre de respondenten last ondervinden van online kritiek, intimidaties en bedreigingen. Verder is geprobeerd om de aard van deze uitingen te ontmaskeren. Zo zou volgens Waisbord (2019) het gemak van onder andere sociale media zulke uitingen in de hand werken door sneller makkelijker gelijkgestemden te vinden, maar ook de gegevens van journalisten.

Betwiste objectiviteit

Objectiviteit is volgens de literatuur een groot goed en wordt veelal in één adem genoemd met de kernwaarden van de journalistiek. Met het concept *betwiste objectiviteit* is onderzocht in hoeverre journalisten te lijden hebben gehad onder kritiek waarin hun objectiviteit werd betwist. Hierbij is niet alleen gelet op de opinie van het publiek, maar ook vanuit mogelijke populistische hoeken, die volgens Panievsky (2021) het concept gebruiken om journalisten in diskrediet te brengen.

Fake news

Alhoewel de concepten ‘fake news’ en ‘betwiste objectiviteit’ enigszins op elkaar lijken, is er een verschil. Waar het concept ‘betwiste objectiviteit’ gaat over dat journalisten mogelijk niet alles opschrijven of rapporteren, is met het concept *fake news* gepoogd om aan het licht te brengen in hoeverre journalisten worden beticht van nieuws dat feitelijk gezien incorrect of verdraaid wordt. Het concept *fake news* wordt ook gebruikt om journalisten in diskrediet te brengen, door onder andere politici wiens strategie is om lastige vragen te omzeilen (Aaldering et al., 2021).

Rol van identiteit

Identiteitsondermijning

Het concept *identiteitsondermijning* is gebruikt om middels de interviews uit te zoeken in hoeverre de respondenten vormen van geslachtsdiscriminatie, (mysoginistische) bedreigingen of (seksuele) intimidaties meemaken. Volgens Høiby (2020) zou dit voornamelijk bij vrouwen een rol spelen, maar door het op identiteit te betrekken wordt geprobeerd verder te kijken dan geslacht, om onder andere seksuele voorkeur niet uit te sluiten. Zo zou onder andere culturele achtergrond, door Chen et al. (2018), omschreven als ras, mogelijk ook een reden zijn voor bedreigingen.

Motivaties tot zelfcensuur

Cancel culture (afwijkende mening)

Door het concept *cancel culture* toe te passen is onder andere gekeken in hoeverre respondenten mogelijk kritiek hebben gekregen, of nog voordat de kritiek van toepassing is hun mening niet hebben uitgedragen. Zo blijken volgens Hayes & Matthes (2007) dat afwijkende meningen soms minder snel gegeven worden door het risico sociaal geïsoleerd te worden. Tevens geeft Aaldering et al. (2021) aan dat er weinig respect is voor andere wereldbeelden onder het publiek door toegenomen polarisatie.

Bron- en zelfbescherming

Met het concept bron- en zelfbescherming is in de interviews onderzocht of journalisten ervoor kiezen bepaalde zaken niet op te schrijven als gevolg van beschuldigingen, bedreigingen of geweld. Dit zou bij journalisten namelijk de angst kunnen opwekken dat henzelf of betrokkenen iets aangedaan zou kunnen worden (Bar-Tal, 2017).

Redactionele routines

Ten eerste is er via de interviews gekeken in hoeverre redacties waar(voor) zij werken een rol spelen in het censureren van hun journalistieke producties. Alhoewel dit niet gaat over zelfcensuur, is het feitelijk wel zelfcensuur van een redactie en mogelijk het censureren van een journalist. Bij redacties kunnen daar meerdere redenen voor zijn, zoals de belangen van mediabedrijven, te complexe onderwerpen, of bijvoorbeeld angst om de gevolgen van een productie (Carvajal & Daley, 2015; Pew Research Center, 2020; Ruggiero et al., 2022). Ten tweede is het inkomen van journalisten afhankelijk van redacties, dus mogelijk vindt er een vorm van zelfcensuur plaats uit de angst om nieuwsredacties teleur te stellen (Ibrahim, 2020). Dit sluit ook deels aan op het concept *cancel culture*, waarin dus wordt omschreven dat afwijkende meningen mogelijk niet geaccepteerd worden (Hayes & Matthes, 2007).

Zelfcensuur journalisten en de Nederlandse democratie

Politieke ondermijning

Door het concept *politieke ondermijning* toe te passen in de interviews is onderzocht in hoeverre de respondenten in kwestie ervaren hebben (online) door politici beticht zijn van onder andere het maken van nepnieuws. Daarnaast zouden politici mogelijk ook gebruik maken van het aan de schandpaal nagelen van journalisten (Jacobs & Spierings, 2020). Dit zou vooral een populistische strategie zijn.

Public watchdog

Het concept *public watchdog* is onder andere aangehaald om uit te vinden in hoeverre journalisten zichzelf, anderen of het vak journalistiek überhaupt nog synoniem vinden met het beeld van *de publieke waakhond*. Het concept vat ook enigszins de kernwaarden van de journalistiek samen, dat vooral onafhankelijk vrij van invloed zou moeten, waar van de journalisten de waakhond van democratie zijn (Abbas & Zubair Kahn, 2020; Bar-Tal, 2017). Met zelfcensuur in het spel zou dit wellicht niet mogelijk zijn, maar die vraag wordt de respondenten aan de hand van dit concept ook voorgelegd.

4.3 Dataverzameling: semigestructureerde en diepte-interviews

Ten eerste zijn er drie exploratieve interviews gevoerd met vakmensen uit het journalistieke veld. In verband met de locatie is één interview via Zoom gedaan. De overige twee interviews hebben in het echt

plaats gevonden. Deze exploratieve gesprekken zijn semigestructureerd gevoerd, dat in de kern de mogelijkheid en ruimte heeft geboden om mogelijk nieuwe ontdekkingen - zoals thema's - aangaande het onderwerp zelfcensuur te doen, schrijven Magaldi & Berler (2018). Zij vervolgen dat informatie relatief snel en effectief kan worden onttrokken van de respondent in kwestie door de vrijheid om met het interview verschillende kanten op te gaan. De reden om alvorens exploratieve (semigestructureerde) gesprekken te houden is omdat de informatie aangaande het onderwerp kwantitatief, onvoldoende en niet toepasbaar op de Nederlandse situatie is.

Na de exploratieve interviews is de opgedane informatie uit deze interviews zowel gebruikt om het theoretisch kader als de topiclijst uit te breiden. Verder zijn er verschillende inzichten verkregen door de interviews, waaronder dat zelfcensuur mogelijk meer of minder plaats vindt bij verschillende soorten journalistiek. Zo zou het bij nieuwsberichten minder kunnen voorkomen doordat men verslag doet en bij opiniestukken vaker doordat men hun mening geeft. Verder wordt niet voor de directe vraag gegaan of journalisten zelfcensuur praktiseren, maar ook gevraagd wat zij niet opschrijven en waarom. Daarnaast is de rol van werk naar voren gekomen in de interviews, dat journalisten mogelijk niet alles schrijven in relatie tot hun werk en inkomsten. Tot slot wordt het fenomeen *cancel culture* meegenomen, omdat er ook werd genoemd dat dat mogelijk een reden is om ergens niet over te schrijven.

Na de exploratieve interviews zijn er 10 *diepte-interviews* afgenomen bij journalisten, die zich daadwerkelijk in het werkveld begeven en aan journalistieke activiteiten deelnemen. Johnson (2002) verklaart dat door diepte-interviews te gebruiken een onderzoeker dezelfde 'diepte' probeert te bereiken in zijn of haar kennis en begrip als de respondenten. Zo zoekt de onderzoeker in een diepte-interview niet alleen uit wat waar is, maar onderzoekt hij of zij onder andere ook persoonlijke ideeën, ideologieën, aannames, gezond verstand en emoties in het interview.

De overige 9 interviews zijn uiteindelijk voornamelijk via Zoom gedaan. Alhoewel alvorens het idee was om de meeste journalisten face-to-face te ontmoeten, bleek überhaupt de voorkeur vanuit het overgrote deel van de journalisten naar een videogesprek te gaan. Omdat het onderwerp zelfcensuur vrij precair is ging het er vooral om dat respondenten op hun gemak zijn, dus is er om die reden akkoord gegaan met videogesprekken (Dumitrica & Pridmore, 2019). Uiteindelijk bleek dit journalisten niet tegen te houden om open te spreken over het onderwerp. Zo bood de mogelijkheid van Zoom juist een ruimte waar er een vorm van privacy en stilte mogelijk was om het gesprek in alle rust plaats te laten vinden. Na de 10 diepte-interviews en de 3 exploratieve interviews is er een moment van saturatie bereikt en aan de dataverwerking begonnen.

4.3 Thematische analyse

De afgenomen interviews zijn getranscribeerd en aan de hand van een thematische analyse geanalyseerd. Dit houdt in dat de data gesegmenteerd is in delen die in een later stadium gebundeld zijn tot een samenhangend geheel (Boeije, 2010). De thematische analyse biedt als zodanig een manier om systematisch te identificeren hoe er - in dit geval over zelfcensuur - is gesproken in de interview. Dit kan vervolgens in relatie worden gebracht met de theoretische kwestie, zijnde de rol van zelfcensuur in de journalistiek (Braun & Clarke, 2012). Door op deze systematische manier te werken worden zijn zowel inzichten als een begrip van gedeelde betekenissen verkregen door patronen in de transcripten te vinden (Braun & Clarke, 2012). Braun & Clarke (2006) noemen 6 stappen, die ook voor dit onderzoek zijn genomen. Tijdens de eerste stap zijn de transcripties gelezen, herlezen en nog eens beluisterd. Eerste ideeën zijn tijdens dit proces al genoteerd. Tijdens de tweede stap zijn de initiële codes gegenereerd en zijn kenmerken systematisch verzameld en gecodeerd, zolang ze aansloten op de centrale onderzoeksvraag. Tijdens de derde stap is er naar thema's gezocht. Zo zijn de initiële codes in relevante thema's of categorieën geplaatst. Tijdens de vierde stap werden thema's nog eens bekeken en beoordeeld op toepasbaarheid. Tijdens de vijfde stap werden deze thema's gedefinieerd en benoemd. Dit betekent dat thema's continue zijn geanalyseerd en bepaald of ze passen bij het geheel. Tot slot - de zesde stap - is het rapport opgemaakt, zo zijn voorbeelden van thema's teruggekoppeld naar de onderzoeksvraag. Dit heet ook wel het wetenschappelijke rapport van de analyse.

5. Resultaten

In dit hoofdstuk worden de resultaten van de interviews besproken, zoals deze uit de thematische analyse zijn gekomen. De thema's zijn onderverdeeld in de deelvragen, die als 4 hoofdthema's zijn weergegeven. De hoofdthema's zijn vertaald naar: *invloed van technologie op vijandige houding jegens journalisten*, *rol van identiteit in online intimidatie*, *motivaties tot zelfcensuur* en *zelfcensuur onder Nederlandse journalisten*. Verder is er een indeling in deze thema's gemaakt in subthema's. In totaal zijn er 413 codes gevonden die ingedeeld zijn in 20 subthema's. In tabel 1, die direct na deze tekst volgt, is de indeling te zien en tussen haakjes hoeveel codes er per subthema zijn gevonden. In bijlage 2 is de codeboom te zien met voorbeelden van deze codes. De quotes die aangehaald worden in deze resultaten, worden weergegeven door respondent en paginanummer. Zo begint elke quote met welke respondent het is en wordt afgesloten met tussen haakjes het respondent- en paginanummer voor de verifieerbaarheid van de quote. Aan het einde van elk hoofdthema worden conclusies gegeven van de resultaten en gekoppeld aan de literatuur die het theoretisch kader aan bod is gekomen. De daadwerkelijke conclusie volgt in het volgende hoofdstuk.

Hoofdthema's	Subthema's
Invloed van technologie op vijandige houding jegens journalisten	Privégegevens online (9) Online kritiek (47) Online kritiek uit rechtse hoek (16) Gevolgen online kritiek (26) Gedrag online (11) Surveillance (7)
Rol van identiteit in online intimidatie	Wel lastig gevallen om identiteit (15) Niet lastig gevallen om identiteit (5)
Motivaties tot zelfcensuur	Soort journalistiek (25) Tekorten (32) Kern opschrijven (8) Onverifieerbaarheid (18) Bron- en zelfbescherming (23) Veilig stellen werkzaamheden (11) Veroordeling (27)

	Nuance versus gepolariseerd (17) Censuur redactie (22)
Zelfcensuur onder Nederlandse journalisten	Zelfcensuur bestaat (35) Bedreigingen zijn niet van invloed (45) Alles schrijven (13)

Tabel 1: hoofd- en subthema's

5.1 Invloed van technologie op vijandige houding jegens journalisten

Het eerste thema omvat de invloed van technologische ontwikkelingen op de vijandige houding jegens journalisten. Die invloed is weergegeven in 6 subthema's. De zorgen omtrent online privégegevens worden aangehaald, de prevalerende online kritiek wordt getoond via voorbeelden en in het specifiek wordt online kritiek uit rechtse hoek toegelicht. De gevolgen van deze kwesties worden vervolgens besproken, zo ook wat de invloed is op het online gedrag. Tot slot is surveillance aan bod gekomen en in hoeverre Nederlandse journalisten daarvoor te vrezen hebben.

5.1.1 Online privégegevens

Nederlandse journalisten (6) geven aan dat ze zorgen hebben over het feit dat hun privégegevens vrij makkelijk online te vinden zijn. Vooral onder freelancers wordt herhaaldelijk aangegeven dat dit voor een groot deel ligt aan de Kamer van Koophandel, die de (adresgegevens) van hen als ondernemer online zet. Het gevolg is dat journalisten vanuit allerlei hoeken - van ondernemers tot critici - worden lastiggevallen in hun persoonlijke sfeer.

“(...) de KvK heeft gewoon mijn adresgegevens online gezet. (...). Ik word constant lastig gevallen. Dus met die privacy wordt heel slecht omgegaan.” (Respondent 10).

Dat de Kamer van Koophandel niet secuur omspringt met de privégegevens van ondernemers, en in deze dus journalisten, merkt ook een andere geïnterviewde journalist op. Deze journalist werd door de online geplaatste gegevens op haar persoonlijke mobiel werd gebeld door voetbalsupporters:

“Ik ben die nacht gebeld door allemaal Ajacieden, met: ‘(...) we weten waar je huis woont’. (...). En dan is het gewoon een beetje balen dat de KvK je nummer en adres en zo allemaal ook online heeft staan.” (Respondent 12)

Maar niet alleen de Kamer van Koophandel blijkt een rol te spelen in het online plaatsen van gegevens:

“Twee jaar geleden belde de beveiliging van (...) mij op dat mijn kamer van de website af moet. Dan word je wel wakker.” (Respondent 2)

Sociale media speelt ook een aanzienlijke rol in het gevoel dat freelance journalisten hebben aangaande werkzaamheden. Zo wordt sociale media niet altijd als een beschermde omgeving gevoeld:

“Ik moet wel zeggen dat je dankzij social media een stuk onbeschermd bent om het zo maar te zeggen. Vroeger zat je op de redactie en kwam er een brief binnen bij de krant en werd er met de krantenredactie gebeld. (...) en als freelancer kun je je ook vrij snel vrij naakt voelen.”
(Respondent 5)

Verder wordt door meerdere journalisten het verschil tussen vaste werknemers bij een redactie en freelance journalisten aangehaald. Zo geven meerdere journalisten tijdens de interviews aan dat er meer steun vanuit redacties komt en zij beter de veiligheid van hun werknemers kunnen garanderen. Het gevolg is dan ook dat freelance journalisten die steun missen:

“Iemand die op een redactie werkt, die heeft natuurlijk volledige binding met een redactie. En ik werk één dag daar, en één dag daar. (...) Dus je hebt niet de steun die mensen die in een vast dienstverband werken. (Respondent 12)

Aanvullend op deze quote illustreren twee van de geïnterviewde journalisten aan de hand van een voorbeeld hoe journalisten op redacties minder last ervaren van reacties. Één van deze journalisten vertelt dat journalisten in vaste dienst op een redactie meer steun aan elkaar hebben door veiligheidskwesties met elkaar door te nemen. Het voorbeeld dat wordt aangehaald is het gevolg op een stuk dat gepubliceerd zou worden over een precair onderwerp dat ze mogelijk in gevaar zou kunnen brengen:

“Ik heb een soort checklist van dingen die journalisten die hier werken moeten doen. (...) En daarmee gewoon hun basis een beetje beveiligd.” (Respondent 4)

Het tweede voorbeeld is van een journalist die in het interview aangeeft dat er überhaupt een andere

redactie is om veel reacties op te vangen, en deze hen niet direct bereiken wanneer deze persoonlijk worden:

“Nou ja, ‘naam nieuwsorganisatie’ heeft natuurlijk gewoon een social media redactie. En uh, in die zin ben ik dus bijvoorbeeld ook niet bang.” (Respondent 7)

5.1.2 Online kritiek

Journalisten in Nederland (11) krijgen online kritiek in vele vormen en ondervinden daar last van. De aard van deze kritiek wisselt tussen sporadische en regelmatige kritiek en tussen een enkele mail, een twitterbericht of honderden reacties. Verder is de aard van de kritiek ook zeer wisselend, zo blijken in sommige berichten mensen journalisten te betichten van iets, terwijl ze aan de andere kant van het spectrum daadwerkelijk worden bedreigd.

Één van de journalisten die werkzaam is op een redactie vertelt aangaande regelmatige kritiek die zij binnenkrijgen, en het onvermogen om daar gezien het aantal mee om te gaan:

“We lezen alle mails, zeg maar, die binnenkomen.. wordt gewoon bekeken. Maar het gaat echt om honderden berichten per dag. En er is één iemand die dat allemaal moet lezen. (...) Ja, we hebben geen oneindig vermogen ook om die berichten te beantwoorden.” (Respondent 4).

Niet alleen via de mail blijken zulke reacties voor journalisten voor te komen, ook sociale media-platforms spelen een rol in het ontvangen van zulke reacties naar aanleiding van publicaties van journalisten. Vooral Twitter blijkt de aard te zijn van vervelende reacties die online worden geuit naar journalisten toe:

(...) een tijdje heb ik me bezig gehouden met seksueel geweld in de homogemeenschap en ik heb me daarover uitgesproken een paar keer. (...) En toen heb ik best wel wat rare mails gekregen en allemaal een soort van trollen, nou ja, een soort van leger op Twitter achter me aan gehad. (Respondent 10).

“(...) het is zo makkelijk om op Twitter je gal te spuwen. En dan zit zoveel anonieme.. soort van mensen bij. Of mensen die gewoon te kwader trouw zijn of bots of zo.” (Respondent 4)

Het gemak waar de laatste journalist, respondent 4, het over heeft wordt vaker aangehaald in de interviews als één van de voornaamste redenen waarom kritiek online zo prevalent is. Zo geven meerdere journalisten aan dat het online, achter een computer of mobiele telefoon erg makkelijk is om te reageren:

“Ja, ik zeg altijd, het is een soort klaarkomen voor die mensen. Dat zie je dan toch even hebben mogen uitschelden. En dan zijn ze klaar en dan is het ook weg.” (Respondent 2)

“Het faciliteert zeker. Dat sowieso. Maar ik denk wel dat (...) mensen online bepaalde... Hoe zeg je dat? Een bepaald filter kwijtraken dat ze offline zeg maar niet kwijt zouden raken.” (Respondent 7)

“(...) het is wel lekker makkelijk om dan van alles te roepen natuurlijk.” (Respondent 13)

5.1.3 Online kritiek uit rechtse hoek

Geïnterviewde journalisten (4) vertellen onder andere dat er ook kritiek online uit rechts populistische hoek kwam wanneer het onderwerp politiek geladen was. Links, zij het populistisch of niet, bleek juist in mindere mate een probleem te zijn. Er was volgens verschillende journalisten vrijwel geen reden om zich vanuit links bedreigd te voelen. Een van de journalisten die onder andere verslag doet over de politiek concludeert dat juist bepaalde rechtse politici erg lastig kunnen zijn:

“En dat is iemand die gewoon heel erg graag stookt op Twitter. Dus op alles wat je in principe over hem tweet. Dat kan tegen je gebruikt worden in principe.” (Respondent 12)

Een andere journalist, werkzaam op een redactie, erkent dat hij last heeft van de aanhangers die volgens hem uit radicaal rechtse hoek komen:

“Het was toch maar even schrikken. (...) als je dus over racisme in Nederland schrijft (...) dan is dit is dus de reactie die je kan verwachten. (...) Ze zaten wel allemaal een beetje in die rechts.. slash.. Radicaal rechtse hoek.” (Respondent 7)

5.1.4 Gevolgen online kritiek

Wanneer zulke reacties eenmaal gegeven zijn geven journalisten (7) op uiteenlopende manieren aan hiermee om te gaan. Een deel van de journalisten vertelt last te ervaren van de reacties die zij kregen op een gepubliceerd stuk. Zij hadden er onder andere stress van, sliepen er slecht van of werden afgerekend door hun eigen omgeving:

“Ik denk dat ik daar een week nog best wel een soort van door in de stress zat.” (Respondent 12)

“Ik vond het wel heel vervelend, dan slaap ik wel echt steeds twee of drie nachten wat slechter.” (Respondent 12)

“Mijn vriendinnen die heel ergens anders wonen, die hadden dat ook meegekregen op twitter, terwijl die.. Daar word je heel erg op afgerekend. Uhm, dat vond ik toen wel confronterend.”
(Respondent 13)

Ondanks dat er veel journalisten die vertellen persoonlijk last te ondervinden, of van collega's weten dat zij er last van ondervinden, brengen andere journalisten tijdens de interviews juist nuance aan. Zo vertellen andere journalisten juist dat zij geen last ervaren, ondanks de kritiek die zij krijgen. Dat komt onder andere doordat het niet dichtbij komt of dat ze menen dat mensen die kritiek uiten het eigenlijk niet echt menen:

“Maar het komt nooit dichtbij, he? ze weten niet eens in welk land ik ben doorgaans. Dus daarom kan ik d'r ook keihard om lachen. Omdat het niet dichtbij komt.” (Respondent 8)

“Talk is cheap. Mensen zeggen allerlei dingen en dat is iets anders dan dat ze het menen. (...) het is een soort klaarkomen voor die mensen.” (Respondent 2)

5.1.5 Gedrag online

Uiteindelijk is het gevolg van de kritiek, of journalisten (5) daar gevolgen van ondervinden of niet, dat zij hun online gedrag erop aanpassen. Dit achten zij nodig om te zorgen dat de reacties enigszins beperkt blijven. De acties die zij voornamelijk blijken te ondernemen zijn enerzijds het blokkeren of 'muten' van gebruikers die zij als overlastgevend ervaren:

“Ik had een heel lang beleid dat ik mensen niet blockte en alleen negeerde, en daar ben ik toch op

teruggekomen. (...). Dus ik ben er wat dat betreft roekelozer in.. en meedogenlozer in geworden. (...). Ik ben ze kwijt, ik zie het niet meer en ik wil het ook niet zien.” (Respondent 2)

“Ik blokkeer me helemaal de pleuris. Maar dat is niet zozeer van, om mensen waar ik rotzooi van krijg of zo. Het zijn mensen die gewoon niet oprecht geïnteresseerd zijn. En misschien ontpoppen ze zich ook wel tot trollen.” (Respondent 8).

Anderzijds vertellen journalisten überhaupt voorzichtig en zorgvuldig te zijn in het formuleren van hun woorden in posts online, zo vertelt een journalist dat ze als gevolg van bepaalde kritiek juist aangeeft dat ze zeer zorgvuldig omspringt met wat zij online plaatst:

“Ik denk altijd tien keer na voordat ik iets opschrijf. (...). ik weeg altijd echt heel erg mijn woorden af. En ik gebruik heel specifiek dat woord en niet een ander woord.” (Respondent 8)

Een andere journalist haalt aan dat ze door de onderwerpen waar zij over schrijft, in haar posts haar mening bijna überhaupt niet geeft op Twitter:

“Ik ben wat betreft mijn eigen mening ook op Twitter.. Daar ben ik heel voorzichtig in, die geef ik bijna niet.” (Respondent 12).

5.1.6 Surveillance

Dat journalisten op bepaalde manieren middels technologische middelen gesurveilleerd of bespioneerd zouden worden door de Nederlandse overheid werd door de geïnterviewde journalisten (3) als onwaarschijnlijk beschouwd. De meest prevalerende reden daarvoor is dat de Nederlandse overheid wel iets beters te doen zou hebben:

“Ik denk dat de AIVD echt wel wat beters te doen heeft.” (Respondent 11)

“Maar da's een beetje gewoon op goed geloof en een beetje van wat ik weet over de Nederlandse overheid, dat ik niet per se verwacht dat ze tijd en resources investeren in het hacken van journalisten in Nederland.” (Respondent 4)

Ondanks dat surveillance door de Nederlandse overheid als onrealistisch werd geacht, wordt aangegeven dat surveillance uit landen als China en Rusland wel wordt meegenomen als mogelijkheid tot surveillance of spionage:

“(…) zowel Rusland als China staan erom bekend dat ze een.. zeer graag en veel inzetten op offensieve cyberspionage. Dus dat ze gewoon proberen om je te hacken en om malware te verspreiden en zo (...) we kunnen ons echt niet veroorloven om dit niet meer serieus te nemen.”
(Respondent 4)

5.2 Rol van identiteit in online intimidatie

Het tweede thema omvat de rol van de identiteit in online intimidatie. Die rol is weergegeven in 2 subthema's. Nederlandse journalisten (3) concluderen dat er last wordt ondervonden door hun identiteit. Zo geven journalisten in de interviews aan dat ze last ondervinden door kritiek op basis van hun geslacht, hun culturele achtergrond en seksuele voorkeur. Maar dat is niet altijd het geval. In de interviews komt onder andere naar voren dat het er wel kritiek wordt waargenomen jegens vrouwelijke journalisten, maar de vrouwelijke journalisten in kwestie ervaren daar vrijwel geen last van.

5.2.1 Lastig gevallen om identiteit

Één van de journalisten geeft aan dat vrouwelijke journalisten en minderheden in de samenleving last ervaren van kritiek online en dat ze er reden toe hebben om daar geen zin in te hebben:

“(…) je krijgt de hele tijd dat je een hoer bent naar je hoofd. (...). En ik snap ook heel goed dat mensen van kleur en homo's en gehandicapten daar ook allemaal geen zin in hebben. Joden ook niet en moslims ook niet, trouwens. Allemaal niet geloof ik ook. (...) De enige die daar redelijk van gespaard zijn, zijn toch de witte heteromannen?” (Respondent 2)

Hoewel deze journalist aangeeft dat witte heteromannen gespaard worden in de journalistiek, vertelt een andere journalist dat juist zijn witte huidskleur, geslacht en seksuele voorkeur werd gebruikt om hem aan de kant te zetten:

“En vervolgens werd het ding van: ja, maar hoezo moet een witte heteroman als ‘naam journalist’ in deze show komen om te zeggen: wat.. hoezo is hij opeens die expert? (...) En zij

zeggen: ja, jij gaat niet bepalen wat het onderwerp is.” (Respondent 3)

Verder wordt er verteld dat er last wordt ondervonden door de Arabische gemeenschap, doordat één van de journalisten openlijk voor zijn homoseksualiteit uitkomt en zelf uit die gemeenschap komt:

“Ik heb ook wel eens berichten gehad van mensen vanuit de Arabische community van.. omdat ik openlijk gay ook ben. Dat het dan nog meer.. dat het echt een schande is. (...). Daar komt weer een eercultuurcomponent komt erbij kijken van.. je vertegenwoordigt groep en.. Dus dat is ja.. dat kan heel heftig zijn.” (Respondent 10)

Dezelfde journalist vertelt last te ondervinden van redacties die hem in een richting duwen omwille van zijn culturele achtergrond. Zo geeft hij aan dat mediabedrijven inclusief proberen te zijn door druk en daardoor weinig tot geen kans krijgt ergens anders over te schrijven:

“Het gaat ook heel erg over, kijk, mediabedrijven proberen heel erg inclusief te zijn omdat ze denken: van kut we moeten voor de bühne.. weet je wel? Imago veranderen .. een krant als Volkskrant of zo. Maar dan tegelijkertijd duwen ze je daarmee ook weer in een richting waarvan je denkt van ja, maar waar is dan de progressie? Want als gekleurde mensen alleen nog maar over gekleurde onderwerpen gaan schrijven, dat kan. (...) maar eigenlijk boek je geen progressie, want ik wil dat iedereen ongeacht zijn identiteit in dit land gewoon kan floreren. En ik merkte dan dat de hippe onderwerpen of de ja, gewoon de lichtzinnige dingen of zo.. weet je, bij mode of bij cultuur, kunst of literatuur, weet je, heb ik ook zoiets van ja, waarom? (...) Waarom is dat ook niet inclusief? Want inclusiviteit gaat er gewoon om, dat het overal een beetje is, toch? Gewoon een representatie van de samenleving, en niet alleen maar: dan doe jullie maar racisme en gaan wij nog.. En gaan wij de andere rubrieken zeg maar.. (...)”

5.2.2 Niet lastig gevallen om identiteit

De geïnterviewde vrouwelijke journalisten (6) in dit onderzoek geven aan weinig tot geen last te hebben van hun geslacht aangaande het journalistieke werk dat zij uitoefenen. Ondanks dat deze journalisten geen last ervaren, brengen ze nuance in aangaande hun uitspraken. Zo bevestigt een journalist dit, maar daarin wordt wel nuance aangebracht dat het mogelijk komt doordat ze regionaal verslag doet:

“Ik heb er gewoon geen last van. (...). En scheelt denk ik heel erg dat ik over best wel lokale dingen schrijf en ik denk dat als ik over meer landelijke dingen zou schrijven.. Dan krijg je

echt al dat twittervolk achter je aan en zo.” (Respondent 11)

Een andere vrouwelijke journalist brengt ook nuance aan, en meent juist dat de bedreigingen niet alleen voor vrouwen, maar ook voor mannelijke journalisten geldt:

“Ja, we hebben het er wel eens over gehad van: oh, d'r wordt zoveel gezegd online, maar dat is geldt ook voor de.. Ja dat geldt ook voor de mannen zeg maar, heb ik ‘t idee. (Respondent 13)

Verder geeft een derde vrouwelijke journalist aan dat de reden dat zij geen last ervaart van seksisme, dat ze zich juist niet erg tegen Nederland aan bemoeit:

“Nee, ik heb daar eigenlijk niet zo'n last van, maar dat komt er ook, denk ik.. omdat ik me niet zo heel erg tegen Nederland aan bemoei en ik bijvoorbeeld in het Engels twitter. Dus veel seksistische trollen, die weten mij gewoon niet zo goed te vinden.” (Respondent 8)

5.3 Motivaties tot zelfcensuur

Het derde thema omvat de motivaties tot zelfcensuur die journalisten ervaren. In het specifiek worden hier motivaties besproken die journalisten hebben om zaken niet op te schrijven, of niet tot publicatie over te gaan. Dit hoofdthema is weergegeven aan de hand van 11 subthema's. Een deel van deze subthema's behandelen journalistieke oorzaken (van buiten de persoon) tot zelfcensuur, zoals het soort journalistiek, tekorten in de journalistiek en de invloed van redacties. Verder wordt er ingegaan op intrapersoonlijke motivaties die journalisten hebben Deze kunnen zijn: angst, ethische overwegingen of het vasthouden aan journalistieke regels.

5.3.1 Opiniërende journalistiek

Het soort journalistiek doet ertoe, geven verschillende journalisten (6) aan in de interviews. Tijdens de interviews wordt dan ook meermaals het onderscheid tussen opiniërende journalisten en columnisten naar voren gebracht, of wordt opiniërende journalistiek vastgesteld als een vorm journalistiek waar waarschijnlijk (meer) zelfcensuur voorkomt:

“Dus zelfcensuur zit.. Nou ja, ik zou bijna zeggen in die formulering van daarnet. Die zit bij de essayist, dus misschien bij de opiniemaker.” (Respondent 2)

“Dus er zit ook wel verschil in of je een columnist bent, meer een nieuwsverslaggever.”
(Respondent 11)

De redenen dat er een verschil in zelfcensuur tussen opinie en nieuwsverslaggeving zit, wordt vooral samengevat door het geven van een mening in opiniestukken. Tevens hoort daarbij dat er vaker consequenties in de vorm van kritiek bijhoren:

“Je hebt heel veel smaken en in niet al die smaken is die vraag zo relevant. Bij die blogger is 'ie wel relevant.. GeenStijl heeft natuurlijk enorme zelfcensuur of allerlei dingen denk ik.”
(Respondent 2)

“(…) want een opinie, daar kom je natuurlijk op je eigen mening meer naar voren en in nieuwsberichten is denk ik je streven om dat niet te doen.” (Respondent 6)

“Ja, ik zou eigenlijk wel het onderscheid willen maken tussen als je columnist bent en journalist. (...). Maar als columnist beetje denk ik dat je wel iets moet kunnen.. Dat je moet kunnen incasseren.” (Respondent 11)

5.3.2 Tekorten in de journalistiek

De geïnterviewde journalisten (9) vertellen in de interviews dat zij zelf tekorten meemaken in hun werk, of het fenomeen van tekorten in de journalistiek vaststellen. De tekorten die vooral worden aangehaald zijn geld- en tijdstekort. Het gevolg van deze tekorten resulteert volgens journalisten in minder aandacht aan bepaalde onderwerpen, of het onvermogen om tijd in voldoende onderzoek te stoppen. Ten eerste noemt één van de journalisten wat volgens haar de reden voor deze tekorten zijn:

“Het is gewoon de aard van een soort calvinistische gedachte of zo, van: je moet hier genoegen nemen met wat je krijgt. (...). het wordt gewoon collectief geaccepteerd als jij journalist bent, dan bijt je op een houtje.” (Respondent 12).

Verder bevestigen meerdere geïnterviewde journalisten dus dat tekorten erin resulteren dat onderwerpen niet aan bod komen, niet uit de verf komen zoals gewenst of überhaupt anders worden opgeschreven:

“(…), dus als je zegt van.. het wordt niet uitgezocht en dat is natuurlijk toch eigenlijk niet hoe dat

zou moeten. Waarom wordt niet uitgezocht? Omdat er geen tijd is, omdat er geen budget is, etcetera etcetera.” (Respondent 2)

“Maar de hele wereldproblematiek proberen samen te vatten in twee minuten dat kan gewoon niet. Slaat voor nergens op. Het slaat alles plat tot het helemaal niks meer is.” (Respondent 5)

“Als je voor een krant werkt en je hebt een deadline (...) dan ga je niet op honderden jaarverslagen door lezen. (...) Daar heb je gewoon geen tijd voor.” (Respondent 4)

Verder wordt via een voorbeeld verteld hoe belangrijk het is om tijd en geld te hebben in het journalistieke vakgebied:

“(...) Het hoeft niet snel af. Het hoeft niet veel views te krijgen. We hoeven niet letten of de reclame.. of mensen hun reclame terugtrekken omdat stomme stukjes over ze schrijven. Ja, daar hebben andere media wel mee te dealen.” (respondent 4)

5.3.3 Kern opschrijven

In het proces van de productie van journalistieke producten, zoals artikelen, zit er vaak restricties aan het woordenaantal. Dit resulteert erin dat een journalist überhaupt keuzes maakt wat er gezegd wordt. Daarin is het belangrijkste, zo geven journalisten (4) in de interviews aan, dat de kern van het verhaal wordt opgeschreven. In dat proces kunnen bijvoorbeeld afleidende randzaken sneuvelen.

“Je moet je beperken tot waar het verhaal over gaat.” (Respondent 8)

“Als je hun boodschap duidelijk maakt, dan is in principe .. waarom zou je dan, weet je al, de extreme dingen eruit lichten die dan alleen maar blijven hangen..” (Respondent 13)

Één van de journalisten weet dit aan de hand van een praktijkvoorbeeld uit te leggen, waarbij de situatie veranderde tijdens een interview dat hij deed. In deze situatie stond hij voor de discussie om een sensationeel feit uit te lichten, maar koos ervoor het niet te doen:

“Toen heb ik wel zegt zitten twijfelen van ja, dit is natuurlijk heel sterk als je 't wel meeneemt. (...) de boodschap, zou wel zijn van gemeenten doen dingen die niet kunnen en la-li-la, en dan

zou dat eerder het eerder heel erg verzwakken.”

5.3.4 Onverifieerbaar nieuws

Soms is nieuws niet (voldoende) na te trekken, vertellen vertellen journalisten (7) in de interviews. In de meeste gevallen geven zij dan ook aan dat zij er eerder voor kiezen om het nieuws niet te brengen, omdat nieuw wel verifieerbaar en na te trekken zou moeten zijn:

“(…) bij de ‘naam nieuwsorganisatie’ was er bijvoorbeeld eerder een reden om iets niet te brengen, gewoon omdat je het dan niet kon factchecken, weet je wel.” (Respondent 7)

“Als mensen zeggen van joh: ik ben mishandeld en je kan geen foto's laten zien of je kan geen uh aangiftes laten zien. Dan is dat niet, dan kan je dat gewoon niet hard maken en dan kan dat veel.. te snel smaad of laster worden. Dus je schrijft pas op het moment dat je echt weet van dit.” (Respondent 12)

(…) waarbij de link heel vaag is, zeg maar, waar heel veel speculatie in zit. Wat we willen zijn gewoon feitelijk onderbouwde, met documenten onderbouwde onderzoeksverhalen. (...). Het kan ook niet gaan omdat het één iemand erdoor benaderd wordt. Het moet echt een breed probleem zijn.” (Respondent 4)

Journalistieke producten hebben mogelijk consequenties voor de betrokkenen, zij het voor de journalist zelf of de bron in kwestie. Door de meeste journalisten wordt daar wel rekening mee gehouden in de overweging hoe iets wordt opgeschreven, of of überhaupt iets gepubliceerd zou moeten worden.

5.3.5 Bronbescherming

Niet alle journalisten (5) zijn transparant over met wie ze werken, soms gebeurt dat op verzoek van de personen met wie ze werken, die vaak uit rechts radicale hoek blijken te komen en vrezen voor dat hun naam naar voren komt:

“Alles wat uit rechts radicale hoek of voormalig rechts radicale hoek, alles wat vanuit de hoek van ‘naam politieke partij’ naar mij toekomt over ‘naam politieke partij.. Dan begint iedereen eerst in koeienletters ‘dit is echt of strikt off the record.’(…), terwijl ik denk, nou ja, ik schend de afspraak nooit. Maar ook die mensen zijn er allemaal bang van.” (Respondent 2)

Later in het interview wordt hieraan toegevoegd dat, wanneer een naam toch genoemd zou worden aangaande bekende politieke figuren, er toch al snel iets blijft liggen:

“Dus alles wat eventueel, wat eventueel beschadigd is of wat eventueel moeilijk is. Dat blijft toch snel.. Dat blijft toch sneller liggen.” (Respondent 2)

Een andere journalist noemt juist het besluit om niet tot publicatie over te gaan in relatie tot moslimvrouwen, die verzocht hadden om een stuk niet te plaatsen. Zo vreesden zij dat het hun gemeenschap geen goed zou doen:

“Ik heb een verhaal gemaakt over een groep moslimvrouwen in Nederland. (...). Maar toen had ik ze 't verhaal toegestuurd. En toen wilde ze eigenlijk toch niet meer meewerken. (...). ‘Maar dit zijn eigenlijk dingen die wij niet in witte media gepubliceerd willen hebben. (...) en dan krijgen we dat allemaal over ons heen. En dat doet het proces geen goed wat wij proberen te doen in onze gemeenschappen. (...). Dus wij willen eigenlijk onze medewerking terugtrekken.’ En dan kan ik twee dingen doen. Dan kan ik zeggen: (...) ‘jullie hebben met mij gepraat. Wat ik op heb geschreven is waarachtig en klopt. De redactie is akkoord en ik publiceer lekker toch.’ Had ik kunnen doen. Maar dat had ik niet oké gevonden. Dus ik heb het blad gebeld en gezegd: ‘sorry, ze trekken zich terug.’” (Respondent 8)

Ook worden bronnen voor zichzelf in bescherming genomen, door een stuk niet te plaatsen, of het zodanig op te schrijven dat de persoon in kwestie er geen problemen mee krijgt. Zoals een journalist die vertelt dat hij regelmatig kwetsbare mensen interviewt en het dan rechtmatig vindt om iets niet op te schrijven, en zoals een andere journalist aangeeft dat ze iemand censureert voor het geval de persoon eventueel problemen zou krijgen met het stuk:

“Kijk, als het gaat voor kwetsbare mensen. (...). dan kan het misschien zijn dat ik iets niet schrijf omdat ik had, omdat ik dat gewoon denk dat het beter is voor voor een geïnterviewde zelf.” (Respondent 1)

“Zij moeten er ook geen problemen mee krijgen. En dus daar censureer ik haar dan wel ook een beetje in.” (Respondent 13)

5.3.6 Zelfbescherming

De geïnterviewde journalisten (4) geven in de interviews aan soms zelf aan bang te zijn voor eventuele fysieke repercussies van stukken die ze schrijven. Om die redenen worden bepaalde onderwerpen niet opgeschreven, of deels opgeschreven om die repercussies te voorkomen. Zo wordt er slapeloze nachten genoemd als gevolg van angst om aangevallen te worden en het niet waard is alles te plaatsen:

“Maar als ik dan zie hoeveel backlash die mensen krijgen en hoeveel slapeloze nachten ik heb zien hebben omdat je gewoon aangevallen wordt en dan denk ik ja dat hoef ik niet..” (Respondent 12)

In relatie tot eventueel supportersgeweld vertelt een andere journalist dat hij om die reden een halve leugen heeft toegepast, om zijn eigen veiligheid te garanderen:

“Dacht dat ik in mijn werk gewoon echt een halve leugen of leugen heb toegepast omdat ik dat voor mijn veiligheid beter vind.” (Respondent 1)

Verder vertelt een andere journalist specifiek dat een collega niet iets zou schrijven, tot de veiligheid voor zijn of haar gevoel goed op orde was in relatie tot repercussies vanuit de hoek van sympathisanten van Willem Engel:

“En het meest concrete voorbeeld van zelfcensuur is dat er hier op de redactie een journalist zat die zei: ik zou heel graag willen schrijven over Willem Engel. (...) ik heb echt geen zin dat hier straks iemand met een fakkel voor de deur staat. Dus ja, het is heel grappig dat je uit dezelfde hoek van waaruit je hoort je doet aan zelfcensuur doet de reden is dat je aan censuur doet.” (Respondent 4)

5.3.7 Veiligstellen van werkzaamheden

Soms spelen niet enkel de fysieke veiligheid of de veiligheid van bronnen een rol, maar ook de eventuele gevolgen die publicaties kunnen hebben voor de werkzaamheden van journalisten. Daarom geven verschillende journalisten (4) aan dat ze zich weerhouden om bepaalde statements te maken. Zoals een journalist vertelt, dat ze niet wil dat haar journalistieke werk als minder geloofwaardig wordt geacht. Later in het interview vertelt zij ook dat het een onderdeel is van de rol van een journalist, om zodoende een duurzame carrière te behouden:

“Ik heb vooral geen zin in (..) dat mijn werk een soort van minder credible zou worden. Of minder geloofwaardig. (...). Maar ik heb ook niet zoveel zin om weggezet te worden als cultuurmarxist.” (Respondent 12)

“ Ik denk juist als je jezelf beschermt, dat je dan zorgt voor een.. Dat je in ieder geval een duurzame carrière kan hebben als journalist. (...). Er zit ook gewoon een risico aan aan bepaalde tegels lichten. En ik denk dat het heel goed is dat je voorzichtig bent. En als je bewust bent van dat de status quo ook heel erg graag de status quo wil blijven. Dus dat je je daar bewust van bent, van wat jouw rol is als journalist.” (Respondent 12)

Verder wordt er verteld over verwijten van racisme en het risico om vervolgens nog mensen te kunnen interviewen:

“Mensen moeten ook met je willen werken, he? Dus ik bedoel, ik heb mij gekeerd tegen ‘naam politieke partij’. Dat heb ik gedaan. Ik krijg meteen racisme verwijten om, om de hoek.”
(Respondent 2)

Ook wordt genoemd dat in de Haagse journalistiek bepaalde onderwerpen stil gehouden worden door journalisten, omdat zij dan geen exclusieve toespelingen meer krijgen van politici:

“Maar waarom noemen ze Hugo de Jonge geen leugenaar? En waarom noemen ze wat er gebeurt geen corruptie? (...). Dan krijg je geen scoops meer toegespeeld van de CDA-ers of VVD-ers, spindoctors.. weet je wel?” (Respondent 8)

5.3.8 Veroordeling

Journalisten (7) in de interviews vertellen ook over de angst om hun mening (expliciet) te uiten in publicaties, omdat ze bang zijn om veroordeeld te worden voor een bepaalde stelling die zij innemen en deze dan moeten verdedigen. Die veroordeling komt volgens de geïnterviewde journalisten vanuit verschillende hoeken. Één van de journalisten vertelt dat ze zich ervan bewust is in het dagelijks leven woorden in de mond te nemen, die haar naar haar idee in een publicatie niet in dank wordt afgenomen:

“ Ik probeer wel niet-racistische dingen op te schrijven. Terwijl.. in het dagelijks leven zou ik nog wel eens kunnen zeggen: ja van die kleine Marokkaantjes of zo, dat zet ik niet in een column. (...) Dat is gewoon dat er toch nog een verschil is tussen wat je in het dagelijks leven denk ik

kunt zeggen en wat je kunt opschrijven.” (Respondent 11)

In de interviews wordt ook verteld over de dynamiek die wordt waargenomen en meegemaakt. Zo geeft een journalist aan veroordeeld te zijn in het verleden, en zich om die reden minder uit in relatie tot de repercussies ervan:

“Het ding is dat binnen zo'n systeem waar jij het over hebt, zo'n dynamiek is die ruimte voor die ene vraag er niet meer en dus kan ook er geen verzet meer komen. (...). Het wordt een soort terreur en dat heb ik toen het sterkste ervaren en ik moet zeggen dat ik sindsdien ook minder de behoefte gevoeld om.. De repercussies zijn zijn te groot om gewoon daar nog mijn een hand voor in het vuur te willen steken, weet je wel?”

Verder vertelt een andere journalist over de energie die het hem kost om zijn mening te willen uiten, maar dat dat niet gehoord wordt door zijn omgeving. En dat dat vervolgens de reden is om juist die mening niet te uiten:

“Het is zo zwart-wit allemaal. (...) En dan merk ik wel zo van dat ik dan ik in vaarwater zit of in een omgeving zit waarin heel erg wordt gedacht, van: nee maar het is gewoon zo. Snap je? Ook al.. Ook al is het feitelijk niet zo - en daar heb ik heel erg moeite mee - omdat ik een heel lo... Tenminste, ik zie mezelf als een heel logisch iemand. Ik vind wel dat de feiten moeten kloppen. Snap je? En dan merk ik soms dat ik gewoon m'n bek houd. Het kost me dan meer dan wat het oplevert of zo.” (Respondent 10)

5.3.9 Nuance versus gepolariseerd

De angst om veroordeeld te worden, wordt door dezelfde journalisten (7) ook wel aangeduid als een verandering in een klimaat waarin zij aangeven dat nuance minder een plek heeft en polarisatie meer een hoofdrol speelt. Zou wordt de tegenstelling opgemerkt als een nieuw paradigma:

“Ik weet wel dat voor mij de tegenstelling links rechts steeds.. steeds minder.. Ik geloof dat de nieuwe tegenstelling, het nieuwe paradigma waar we nu in leven is eigenlijk niet links versus rechts, maar gepolariseerd versus genuanceerd.” (Respondent 3)

Een praktijkvoorbeeld dat wordt aangehaald is dat de nuance in een stuk verdween en dat mensen die het stuk lazen dachten dat de journalist in kwestie het opnam voor een verkrachter:

“Maar ja, dat is dus wel iets, dat vind ik wel. En dat zou ik nu niet meer zo hard.. Misschien nog een keer opschrijven in die zin dus wat dat betreft ben ik misschien wel wat voorzichtiger geworden, omdat de nuance een soort van wel snel verdwijnt. ” (Respondent 11)

In een ander interview wordt opgemerkt dat ‘nuance’ wordt weggezet door mensen alsof zij niet aan de goede kant willen staan en dat men opgesloten raakt in termen en regels:

‘Nuance wordt ook heel vaak weggezet als niet.. dat je niet aan een goede kant wil staan. (...). En ik heb ook zoiets van ja, ik blijf wel kijken naar de intentie van mensen. Iemand die onbedoeld blank zegt is niet altijd een racist. (...).’ (Respondent 10)

5.3.10 Censuur redactie

Uiteindelijk speelt niet altijd de journalist een rol in hoe iets wordt gepubliceerd en of het wordt gepubliceerd, vertellen journalisten (4) in de interviews. De redacties spelen daarin ook een rol en kunnen op basis van hun ideologie, publiek, inkomsten of andere redenen ervoor kiezen om tot een andere vorm van publicatie of niet publiceren over te gaan. Zoals in de interviews wordt verteld dat redacties soms op de plaats van de lezer gaan zitten:

“Dat is de zwaarste vorm van zelfcensuur die ik tot nu toe altijd overal terug heb horen komen. Onze lezer wil X niet. Oké, je bedoelt dat jij het niet wilt. Of jouw aanname van het feit dat je denkt dat dit en dat niet gepast is voor dit medium bepaalt nu dat het consequent wordt kaltgesteld.” (Respondent 5)

Deze waarneming wordt in één van de interviews bevestigd vanuit ervaring. Of het wel of niet wordt gelezen wordt inderdaad meegenomen in de overweging tot publicatie:

“Het is ook steeds meer wel de druk van: wordt dit ook echt gelezen? Het moet heel goed bij je identiteit passen, maar als onze lezers d'r niet op gaan klikken en het is allemaal online, dus 't is allemaal klikken. Ja, dan kan het toch sneuvelen.” (Respondent 7)

Een andere journalist vertelt dat doordat redacties op de plek van de lezer gaan zitten, het hem is overkomen dat ze de lezer onderschatten en dat een stuk ‘kapot geredigeerd’ wordt. Daar geeft hij verder ook een praktijkvoorbeeld bij over zaken die hij opschrijft, maar er uiteindelijk alsnog wordt uitgehaald in verband met het narratief van een redactie.

“De eindredacteur doet dat dan allemaal met argumenten als: ja, maar voor de opbouw of voor de verhaallijn. Of de gemiddelde lezer wordt dan allemaal ingewikkeld. En ik zit echt soms met open mond.. Kijk, zo van, ja, ik dacht dat jullie mensen wat bij wilden leren, snap je? En dan denk je, ja, en weet je, er zijn zo veel rondes waar een stuk doorheen moet gaan, dat het uiteindelijk ook bijna kapot geredigeerd wordt naar iets anders dan wat jij hebt willen zeggen.”
(Respondent 10)

“(…) dat is er bijvoorbeeld uitgehaald. Terwijl dat gewoon een feit is. Ik heb gewoon letterlijk feiten aangehaald, onderzoeken aangehaald van ‘nam organisatie’ en zoiets werd er dan uitgehaald en op een gegeven moment denk ik dan van.. heb je zo lang een discussie over een stuk dat er een half jaar ligt... Ik wil heel graag dat het stuk gepubliceerd wordt. En dan merk ik gewoon het gewoon opgeef.. Dat ik dan zeg, ja, weet je, blijkbaar wil die krant dat dan niet erkennen of zien of zo, weet je, publiceer maar. Bij ‘naam nieuwsorganisatie’ heb ik ook wel eens gehad dat ik dacht van ja, dat mijn stuk net een andere kant op ging en dat zij mij gewoon heel erg een andere richting op duwde (...), dan wordt het zeg maar 60 procent wat je vindt en niet 100 procent of zo. (Respondent 10)

5.4 Zelfcensuur onder Nederlandse journalisten

Het vierde thema omvat wat zelfcensuur onder Nederlandse journalisten doet met het vakgebied en wat voor implicaties het mogelijk heeft. Dit thema is opgedeeld in 3 subthema’s. Er wordt ingegaan op zelfcensuur als aanwezig fenomeen, in hoeverre bedreigingen van invloed zijn op het wel of niet schrijven, of niet publiceren van stukken. En verder in hoeverre Nederlandse journalisten het idee hebben dat zij alles kunnen schrijven en waarom dat belangrijk is voor de journalisten in kwestie.

5.4.1 Zelfcensuur bestaat

Zelfcensuur bestaat in de Nederlandse journalistiek volgens journalisten (9). De toepassing ervan wordt, zoals enkele journalisten aangeven, gedoogd in relatie tot specifieke redenen. En soms, zoals sommige journalisten aangeven, is het een onbewust proces waar journalisten zelf niet veel aan kunnen doen. Zo

wordt er verteld dat met zelfcensuur de nieuwsverslaggeving minder kritisch is, maar het wel aan het onderwerp, de motieven en de redenen ligt dat het wordt toegepast:

“Ik bedoel dat ligt aan het onderwerp. Ligt toch ook al daarin weer aan de motieven en de redenen.” (Respondent 7)

Één van deze redenen is dat het soms juist verstandig is om zelfcensuur toe te passen als je niet voldoende over een onderwerp weet, maar dat het niet hoort vanwege sociale, juridische of fysieke angst:

“Als je zelfcensuur toe past op de gebieden waar je geen verstand van hebt, dan is het alleen maar goed.. (...) als je een onderzoek aan het doen bent en je komt tot de conclusie die waar is en die meld je niet, of die verander je vanwege sociale angst of juridische angst, of leven.. fysieke angst, dan is het een groot probleem en dan kan het niet. (Respondent 5).

Verder vertelt één journalist dat zelfcensuur een misleidend frame is en journalisten soms dingen niet melden omdat ze nu eenmaal blinde vlekken kunnen hebben:

“(...) ik vind het een heel misleidend frame namelijk. Dat media aan zelfcensuur doen, want impliceert dat ze dat met een belang doen, terwijl het dat helemaal niet zo is. Ze doen het gewoon omdat.. zeg maar... media rapporteren bepaalde dingen niet omdat het mensen zijn met blinde vlekken.”

Teven wordt in de interviews nuance aangebracht, door aan te geven dat iets niet publiceren een legitieme journalistieke keus kan zijn:

“En als je dan voor jezelf de conclusie trekt dat je iets niet kunt publiceren omdat weet ik veel. Dan kan het ook een.. dan kan dat een legitieme journalistieke keus zijn.” (Respondent 8)

5.4.2 Bedreigingen niet van invloed

Angst heeft volgens de geïnterviewde journalisten (10) geen invloed op hun publicaties en op hoe er bepaalde zaken worden opgeschreven. Zo geven journalisten onder andere aan dat de situatie in Nederland beter is dan in andere landen en dat het niet in de aard van een journalist zit of bij de rol van een journalist hoort dat er bepaalde zaken worden weggelaten. Zoals één van de journalisten vertelt dat hij niet gelooft dat bedreigingen worden doorgezet:

“Maar ik ben hier niet bang voor. Om de doodsimpele reden dat ik denk.. uhm. dat doen ze niet.”
(Respondent 2)

Er wordt ook verteld wel gevoelens van angst te hebben, maar dat zelfs die angst er niet voor zorgt dat er zelfcensuur wordt toegepast:

“Maar het gebeurt wel vaker dat mensen zeggen..dit of dat over mijn stukken. En dan ja, ik schrikt daar meestal wel van, maar het meer weerhoudt me niet om erover te schrijven.”
(Respondent 13)

Verder noemt een journalist dat ondanks de gevoeligheid van een stuk je als journalist juist iets doorzet, omdat het een scoop is:

“ Als je iets als je een verhaal rond hebt, dan publiceert je toch? (...) We hebben hier een mega scoop, we gaan het niet publiceren, want het is te gevoelig. (Respondent 8)

In een ander interview wordt door een journalist aangevuld dat hij juist vindt dat ze misschien zelfs vaker bang zouden moeten zijn en helemaal nooit terug schrikken:

“De keuze is nooit, dit durven we niet aan. (...). Maar het gaat meestal over gewoon kunnen we iets toevoegen en vaak is het antwoord gewoon nee.” (Respondent 4)

5.4.3 Alles kunnen schrijven

Verschillende geïnterviewde journalisten (7) geven vooral aan dat ze het idee hebben alles op te schrijven, en alles op te kunnen schrijven. Dit heeft uiteenlopende redenen, waaronder dat de rol van een journalist aan de kant van de waarheid is, maar ook omdat er een spanningsveld bestaat uit dat iets juist reacties uitlokt. Een journalist heeft het idee dat zij en haar collega's alles kunnen schrijven:

“Uh, als ik naar mezelf en naar m'n collega's kijk dan heb ik het gevoel dat we gewoon kunnen opschrijven wat wij willen.” (Respondent 11)

Dezelfde journalist ziet haar nieuwsverslaggeving als een spanningsveld, waarbij ze juist reacties wilt uitlokken en om die reden wel alles durft op te schrijven:

“Als ik denk ik een soort van een spanningsveld voel. En dat voel ik ook wel. Dat ik denk oeh, hier zou ik wel eens een reactie op kunnen krijgen. Of hier zouden mensen toch wat.. Dat ik ben denk ah ja, dan is het toch eigenlijk juist goed.” (Respondent 11)

Dat spanningsveld zou vanuit redacties mogelijk ook juist gewaardeerd worden:

“Op redacties.. is.. zelden.. Volgens mij nooit gezegd.. Dit moet je wel schrijven of dat mag je niet schrijven. Nooit. En over het algemeen werd als ik dan al een soort tegengestelde mening had, dat eerder gewaardeerd dat je de mening hebt'.” (Respondent 5)

Een van de journalisten ziet het daarnaast als haar verantwoordelijkheid om een kloppend verhaal af te leveren, dat recht doet aan wat ze heeft gezien en gehoord;

“Mijn eerste verantwoordelijkheid is, is dat ik mijn lezers een verhaal geef dat klopt. Dat recht doet aan wat ik als journalist heb gezien en gehoord.” (Respondent 8)

6. Conclusie & discussie

Dit onderzoek beantwoordt de vraag: ‘Welke rol speelt zelfcensuur bij Nederlandse journalisten in hun nieuwsverslaggeving?’. Deze vraag is opgesplitst in 4 deelvragen. Voordat de conclusie aan bod komt worden deze vier deelvragen beantwoord, door de resultaten te relateren aan de theorie. Dus ten eerste wordt er gekeken naar de invloed van technologie op de vijandige houding jegens journalisten. Ten tweede komt de rol van identiteit in (online) intimidatie en bedreigingen aan bod. Ten derde motivaties die journalisten hebben om zelfcensuur toe te passen. En ten vierde is er gekeken wat de implicaties zijn voor het vakgebied van journalisten wanneer er zelfcensuur plaatsvindt. Vervolgens wordt de uiteindelijke conclusie gegeven. Tot slot worden in de discussie de beperkingen en aanbevelingen besproken.

6.1 Beantwoording deelvragen

De invloed van technologie op de vijandige houding jegens journalisten

Nederlandse journalisten worden tegenwoordig erg makkelijk in hun privésfeer lastig gevallen en voelen zich onbeschermd en naakt op sociale media. Dit concludeert ook Waisbord (2020), die schrijft dat men journalisten relatief eenvoudig kan vinden via verschillende platforms en ze op die manier makkelijk kan lokaliseren. Uit zijn onderzoek blijkt verder dat op digitale platforms en formaten vormen van haat, des- en misinformatie prevaleren. Dat is ook zo onder Nederlandse journalisten, die de aanwezigheid en wijdverspreidheid ervan beamen. Zij voelen zich vooral ondermijnd in hun rol als journalist. Dat sluit aan op de stelling dat de objectiviteit van journalisten steeds vaker wordt betwist en dat journalisten in diskrediet worden gebracht (Panievsky, 2021). Het gemak om online kritiek te uiten speelt een grote rol volgens Nederlandse journalisten die aangeven dat het online, zij het vanachter een computer of een mobiele telefoon, erg makkelijk is om te reageren. Waisbord (2020) schrijft dat het dan ook makkelijk is om via de digitale weg op online platforms vormen van onvrede te uiten. Aangaande online kritiek spreekt Panievsky (2021) over een toename van populistische retoriek. Dit wordt door Nederlandse journalisten bevestigd, die onder andere aangeven dat politici journalisten aan de schandpaal nagelen na kritiek, door Jacob & Spierings (2020) gespecificeerd als *naming & shaming*. Tevens sluit dit aan op het voorbeeld van Aaldering et al. (2021) die in het specifiek de PVV noemen als het uiten van ongefundeerde en ondermijnende kritiek jegens journalisten.

Deze online kritiek heeft consequenties voor Nederlandse journalisten die onder andere angst noemen. Meerdere journalisten bevestigen dan ook in de stress gezeten te hebben, slecht te hebben geslapen en ongelukkig te worden van het lezen van bepaalde mails. De boosheid die Miller (2022)

noemt, wordt daarentegen minder geuit door Nederlandse journalisten. Toch nemen niet alle Nederlandse journalisten online kritiek serieus, omdat ze niet het gevoel hebben dat het dichtbij komt. Dit sluit aan op de redenering van Lewis et al. (2020), die aangeven dat niet alle journalisten emotionele last ervaren. Dit zou volgens de onderzoekers mogelijk komen door ongevoeligheid door de hoeveelheid kritiek. Dit fenomeen is terug te vinden onder Nederlandse journalisten, die aangeven er om te lachen en het als een uitlaatklep zien van zulke mensen waarna het na het schelden over is. Toch hanteren journalisten - bang of niet - verschillende manieren om kritiek tegen te gaan. Zo muten en blokkeren Nederlandse journalisten lastgevende personen online. Dit stellen Kantola & Harju (2021) ook vast, behalve dat Nederlandse journalisten niet de confrontatie opzoeken of hulp inroepen van collega's.

Alhoewel online kritiek dus prevaleert jegens Nederlandse journalisten, wordt surveillance als erg onwaarschijnlijk geacht door hen. Er wordt dan ook weinig zorgen geuit over de eventuele kans dat er vanuit binnen- of buitenland gesurveilleerd zou worden. Zoals Di Salvo (2021) schrijft kan er in het algemeen aangenomen worden dat er in een westerse democratie waarschijnlijk geen bedreigingen zijn aangaande surveillance, maar dat het bestaan ervan niet uitgesloten wordt (Di Salvo, 2021).

De rol van identiteit in (online) intimidaties en bedreigingen

Nederlandse journalisten herkennen het fenomeen dat vrouwelijke journalisten en gemarginaliseerde groepen in de samenleving vaker slachtoffer zijn van bedreigingen, intimidatie of kritiek. Zoals Høiby (2020) ook aangeeft lijken online bedreigingen in de vorm van geslachtsdiscriminatie (seksuele) intimidatie vooral ernstige problemen op te leveren bij vrouwelijke journalisten. En hoewel Chen (2018) aangeeft dat vrouwen vrouwelijke journalisten zich als gevolg gemarginaliseerd voelen in hun professionaliteit, wordt dit door de geïnterviewde Nederlandse vrouwelijke journalisten niet bij zichzelf herkend als geslachtsgerelateerde discriminatie. Daar worden wel redenen bij genoemd en nuance bij aangebracht. Zo zou het landelijk wellicht anders zijn, want lokale journalisten bemoeien zich mogelijk niet voldoende aan tegen Nederland. Maar één van de journalisten concretiseert dat het ook voor mannen zou gelden. Zo worden door enkele vrouwelijke journalisten aangenomen dat 'witte heteromannen' weggezet als groep die veelal gespaard wordt en zichzelf als objectief acht. Dat kan door mannelijke Nederlandse journalisten ook als lastgevend worden ervaren, omdat hij op die manier weggezet wordt als iemand die niet zou mogen spreken vanwege zijn geslacht en huidskleur. Dit is tegenstrijdig met de theorie, waarin Chen (2018) vaststelt dat vooral vrouwen zich gemarginaliseerd voelen in hun professionaliteit.

Andere factoren aangaande identiteit die als lastgevend worden ervaren door Nederlandse journalisten zijn culturele achtergrond en seksuele voorkeur. Dit kan door de combinatie van deze kenmerken komen, die ervoor zorgen dat er voorzichtig wordt omgesprongen omdat dit gevoelig ligt in

bepaalde geloofsgemeenschappen. Daarnaast kan er een vorm van *typecasting* plaatsvinden, waarbij Nederlandse journalisten met een kenmerkende culturele achtergrond (en seksuele voorkeur) alleen maar worden gevraagd om over onderwerpen gerelateerd aan die kenmerken te schrijven. Alhoewel Douglas (2021) het op een andere manier bedoelt, wordt dit toch vastgesteld met een paradox. Zo wordt in het onderzoek van Douglas geconcludeerd dat ongelijkheden groot zijn en vastgesteld dat nieuwsorganisaties journalisten in dienst nemen die niet de diversiteit koesteren van samenlevingen die zij beweren te representeren. Daardoor worden belangrijke verhalen mogelijk verkeerd of niet opgeschreven. Wat dus afwijkt van de theorie is dat deze nieuwsorganisaties wel de diversiteit van een journalist in acht nemen, maar dat juist daardoor verhalen niet worden opgeschreven door zich te veel te focussen op de identiteit van die persoon.

Motivaties om zelfcensuur toe te passen

Het soort journalistiek maakt uit wanneer het gaat over zelfcensuur in de Nederlandse journalistiek. Zo komt zelfcensuur in opiniërende journalistiek - zoals in columns en opiniestukken - vaker voor doordat journalisten daarin gevraagd wordt hun mening te geven. In nieuwsberichten speelt deze kwestie minder, omdat er verslag wordt gedaan en journalisten enkel opschrijven wat ze zien. Daarnaast maakt de grootte van een artikel uit. Zo kan een maximaal woordenaantal bepalen dat er überhaupt niet alles opgeschreven kan worden. Dit wordt door de geïnterviewde journalisten onder andere gerelateerd aan het opschrijven van de kern van een verhaal. Hierbij worden soms afleidende randzaken - hoe sensationalistisch deze ook zijn - juist niet worden opgeschreven om bij het verhaal te blijven.

Verder zijn er tekorten in de Nederlandse journalistiek. Hierbij gaat het vooral om geld- en tijdstekort. Doordat er minder van beide is bij veel nieuwsorganisaties is het resultaat dat er minder aandacht naar onderwerpen gaat, of dat onderzoeken niet met voldoende tijd kunnen worden uitgezocht. Dit wordt onder andere onderschreven door Perreault & Ferucci (2020), die concluderen dat nieuwe technologieën de snelheid van de journalistiek hebben geaccelereerd. Hier voegen McKewon et al. (2018) aan toe dat journalisten gedwongen zijn zich op een meer kapitalistische manier met het publiek om te gaan. Dit wordt teruggezien in de Nederlandse journalistiek, waar de wens van het publiek naar voren komt als een belangrijke factor in bepalen wat er wel of niet wordt gepubliceerd. Zo kiezen redacties onder andere op basis van publiek en inkomsten of iets nieuwswaardig is in hun ogen.

Nederlandse journalisten durven überhaupt niet alles op te schrijven om hun werkzaamheden als journalist veilig te stellen. Zo kan het gevolg van een publicatie zijn dat mensen niet meer met hen willen werken en wanneer men daar geen rekening mee houdt dit van invloed kan zijn op hun duurzame carrière. Dit sluit aan op het soort angst dat journalisten hebben in relatie tot nieuwsredacties. Ibrahim (2020) schrijft daarover dat journalisten mediabedrijven of redacties niet teleur willen stellen of van streek

maken.

Bar-Tal (2017) concludeert verder dat zelfcensuur vooral plaatsvindt wanneer journalisten zichzelf of betrokken partijen moeten beschermen in relatie tot informatie die hen in gevaar kan brengen en er zodoende voor kiezen deze informatie niet te delen. Dat wordt bevestigd door Nederlandse journalisten. Zo zijn ze niet altijd transparant over met wie ze werken, op eigen initiatief of soms op verzoek van de bronnen met wie ze werken. Ook komt het voor dat ze bronnen voor zichzelf in bescherming nemen, in relatie tot wat zij zeggen en in hoeverre dat in een publicatie gevolgen voor hen zou kunnen hebben. Dat journalisten zichzelf verder moeten beschermen middels zelfcensuur wordt ook bevestigd. Zo is het de gevolgen voor sommige Nederlandse journalisten niet waard. Deze gevolgen zijn te zien bij hun collega's, bij wie zij de backlash waarnemen, of als gevolg van backlash die zij zelf meegemaakt hebben. Supportersgeweld en geweld uit rechtse en/of extremistische hoek zijn voorbeelden die genoemd worden door de geïnterviewde journalisten.

Maar die veroordeling kan komen vanuit meerdere hoeken, dat ook de reden is dat verschillende Nederlandse journalisten bepaalde stellingen niet innemen, doordat ze bang zijn voor de reacties vanuit de samenleving of bijvoorbeeld vanuit hun eigen omgeving. Zij voelen aan dat zij soms bepaalde meningen niet uit kunnen dragen omdat het politiek incorrect zou zijn. Dit bevestigt onder andere de *spiral of silence theory* Noelle-Neumann (1993) dat mensen - in dit geval journalisten - aanvoelen welke meningen impopulair zijn. Verder bevestigt ook Norris (2021) deze vorm van angst, die spreekt van *cancel culture*, waarbij alternatieve of afwijkende perspectieven het zwijgen worden opgelegd en er als gevolg sociale isolatie plaatsvindt. Nederlandse journalisten relateren dit vooral aan een dynamiek waarbij er minder plaats is voor nuance en er meer polarisatie plaatsvindt. Zoals Aaldering et al. (2021) schrijven is er tegenwoordig weinig respect voor andere wereldbeelden onder het publiek door de toegenomen polarisatie.

Uitoefenen van het vak wanneer er zelfcensuur plaatsvindt

Zelfcensuur bestaat in de Nederlandse journalistiek. Nederlandse journalisten geven aan dat het in sommige gevallen moet kunnen en het verantwoord is om het toe te passen. Bar-Tal (2017) concludeert deels hetzelfde, door te stellen dat zelfcensuur inderdaad soms positief kan zijn. In zijn onderzoek blijkt dat het nodig kan zijn om onder andere een samenleving te beschermen en de privacy van burgers te waarborgen. De redenen die Nederlandse journalisten noemen zijn enigszins anders. Zij geven aan dat het goed is dat het wordt toegepast als je onvoldoende over een onderwerp weet, dat het een onbewust proces is, maar ook dat iets niet opschrijven juist legitieme journalistieke keuzes zijn. Het kan dus een onderdeel zijn van het journalistieke vakgebied.

Toch wordt door Nederlandse journalisten ook aangegeven dat angst niet altijd een rol speelt wanneer zelfcensuur al een rol zou spelen. Zo zou dat niet in de aard van de Nederlandse journalist en in een democratie passen. Zij concluderen in feite wat Abbas & Zubair Kahn (2020) stellen, dat zonder de vrijheid en meningsuiting en een vrije pers een ware democratie niet mogelijk is. En dat zelfcensuur tegenover de missie van de journalistiek staat (Ruggiero et al., 2022). Daarop sluit aan dat veel Nederlandse journalisten het idee te hebben alles op te kunnen schrijven, ook in relatie tot die missie van de journalistiek. Deze missie wordt omschreven als aan de kant van de waarheid en het opschrijven van een kloppend verhaal, maar ook als een spanningsveld dat reacties uitlokt.

6.2 Conclusie

Journalisten zijn door kwaadwillende individuen of groepen gemakkelijk te lokaliseren. Daar speelt de Kamer van Koophandel een aanzienlijke rol in, die veelvuldig de privégegevens van zelfstandige Nederlandse journalisten na inschrijving online zetten. Eenmaal gelokaliseerd is de barrière tot het geven van haatdragende reacties door de afstand die een computer of mobiele telefoon biedt minimaal. Zoals Waisbord (2020) concludeert resulteert onder andere dat gemak in de grote hoeveelheid van haat, des- en misinformatie op digitale platforms.

Het gevolg van verschillende vormen van haat, des- en misinformatie is dat Nederlandse journalisten in de stress zitten, slecht slapen en ongelukkig zijn. Desondanks wordt door veel van hen de kritiek niet serieus genomen en wanen ze zich veilig. Zoals Miller & Lewis (2020) schrijven ervaren nu eenmaal niet alle journalisten emotionele last. Nederlandse journalisten lachen het onder andere weg en denken niet dat het gros van de mensen achter de kritiek daadwerkelijk tot actie overgaan. Kantola & Harju (2011) stellen vast dat journalisten alsnog overgaan tot limiterende maatregelen, zoals Nederlandse journalisten ook doen. Nederlandse journalisten beperken zulke kritiek door mensen te blokkeren en te muten, waardoor zij als gevolg niet om hoeven te gaan met zulke kritiek.

Høiby (2020) concludeert dat (online) bedreigingen in de vorm van geslachtsdiscriminatie (seksuele) intimidatie vooral ernstige problemen opleveren bij vrouwelijke journalisten. Dit wordt erkend door Nederlandse journalisten en aangevuld dat ook gemarginaliseerde groepen meer last ondervinden. Desalniettemin herkennen vrouwelijke Nederlandse journalisten dit zelf niet als geslachtsgerelateerd. Dat komt onder andere doordat zij een afstand bewaren door het soort verslaggeving dat zij doen. Zo zou er meer last worden ervaren wanneer het landelijk nieuws zou zijn, dat niet opgaat voor de geïnterviewde Nederlandse vrouwelijke journalisten aangaande hun lokale verslaggeving. Daarentegen worden witte heteroseksuele mannelijke journalisten er door Nederlandse journalisten die dat niet zijn ervan beticht een groep te zijn die gespaard wordt van kritiek, die zich meer zou moeten weerhouden van kritiek omwille van hun geslacht, huidskleur en seksuele voorkeur.

Verder vindt er een vorm van typecasting plaats onder Nederlandse journalisten met een migratieachtergrond: een paradox. Zo concludeert Douglas (2021) dat ongelijkheden in de journalistiek groot zijn en dat nieuwsorganisaties die journalisten in dienst nemen niet de diversiteit koesteren van samenlevingen die zij beweren te representeren, waardoor belangrijke verhalen verkeerd of niet worden opgeschreven. De paradox is, dat zelfs door de focus op identiteit en achtergrond alsnog verhalen niet of verkeerd worden opgeschreven, doordat er een vorm van inclusieve typecasting plaatsvindt. Zo worden journalisten met een migratieachtergrond en/of seksuele voorkeur enkel wordt gevraagd te schrijven over onderwerpen die aansluiten op hun culturele achtergrond en/of seksuele voorkeur, maar worden afwijkende gepitchte ideeën genegeerd. Nieuwsorganisaties of redacties spelen hier dus een aanzienlijke rol in.

Die rol van redacties komt ook terug aangaande de tekorten die door Nederlandse journalisten opgemerkt worden. Door de snelheid van nieuwe technologieën in de vorm van online media is de snelheid van de journalistiek namelijk verder geaccelereerd (Perreault & Ferucci, 2020). Zo is er minder aandacht voor onderwerpen die volgens redacties niet resulteren in voldoende views en worden onderzoeken die niet met voldoende tijd worden uitgezocht gepasseerd. McKewon et al. (2018) concluderen dat journalisten daarom kapitalistischer met hun publiek om dienen te gaan. Dit gebeurt in de Nederlandse journalistiek, waarbij redacties hun publicaties inrichten op de wens van het publiek. Veelal wordt er op basis van het publiek, de mogelijke views en als gevolg de inkomsten de nieuwswaardigheid bepaald. Nederlandse journalisten houden rekening met deze wensen van redacties, door überhaupt niet altijd alles te pitchen of op te schrijven om hun werkzaamheden veilig te stellen. Zo willen zij niet het risico lopen dat redacties niet meer met hen willen werken. Op deze manier bereiken bepaalde onderwerpen die Nederlandse journalisten zelf willen uitlichten minder vaak het publiek. Deze vorm van angst noemt Ibrahim (2020) ook wel de angst van journalisten om redacties niet teleur te willen stellen of van streek te willen maken.

Maar redacties zijn lang niet altijd bepalend in wat niet wordt opgeschreven. Nederlandse journalisten nemen bronnen voor zichzelf in bescherming, of ze beschermen juist hun bronnen of zichzelf door niet transparant te zijn over de identiteit van hen of zichzelf. Hierdoor worden verhalen soms anders of niet op geschreven. Zoals Bar-Tal (2017) ook concludeert dat journalisten zichzelf of betrokken partijen beschermen door bepaalde informatie niet te delen om de veiligheid van hen te garanderen. Dat journalisten zichzelf dienen te beschermen, ligt in Nederland vooral aan de angst voor represailles vanuit populistische, rechts en/of extremistische hoek en van voetbalsupporters. Aangaande de kritiek vanuit (rechts) populisme wordt de toename onderschreven door Panievsky (2021), die een toename van populistische retoriek ziet.

Een ander soort angst die Nederlandse journalisten ervaren is die voor veroordeling, als gevolg van het innemen van bepaalde stellingen die afwijken van die uit de samenleving of hun eigen omgeving. Dit is over het algemeen eerder relevant voor opiniestukken en columns, dan voor nieuwsberichten. De *spiral of silence theory* van Noelle-Neumann (1993) sluit aan op de angst voor veroordeling waarbij men aanvoelt welke meningen impopulair zijn en ze daarom niet geeft. Naast de *spiral of silence theory* sluit het ook aan op het fenomeen *cancel culture*, omdat Nederlandse journalisten bang zijn hun mening te geven om vervolgens het zwijgen te worden opgelegd en er een vorm van sociale isolatie plaatsvindt (Norris, 2021). Nederlandse journalisten spreken tegenwoordig dan ook wel van een dynamiek in de Nederlandse journalistiek, waar nuance plaats gemaakt lijkt te hebben voor polarisatie.

Al met al passen Nederlandse journalisten zelfcensuur toe, alhoewel de term zelf niet altijd erkend wordt. Zo raakt de term onder andere aan de beroepseer van een journalist. Desalniettemin wordt het niet opschrijven van bepaalde zaken of het niet overgaan tot publicatie van een artikel veelal gezien als een noodzakelijk kwaad en een legitieme journalistiek keuze. Maar angst hoort hierin geen rol in te spelen. Die zelfcensuur staat tegenover de missie van de journalistiek (Ruggiero et al., 2020). Maar zelfcensuur dat voortvloeit uit angst zit over het algemeen niet in de aard van Nederlandse journalisten en past niet in een Nederlandse democratie. Daar sluit bij aan dat Nederlandse journalisten een groot vertrouwen hebben in de Nederlandse overheid. Nederlandse journalisten proberen over het algemeen juist alles op te schrijven en nemen daarin de missie van de journalistiek mee, die zij omschrijven als: aan de kant van de waarheid een kloppend verhaal opschrijven.

6.3 Discussie

Tijdens en na het onderzoek zijn er enkele beperkingen voorgevallen, maar kunnen er ook verdere aanbevelingen worden gedaan. Zo bestaat er door het gebruik van *snowball sampling* een zekere uniciteit in de vrouwelijke samples in dit onderzoek. Een van hen functioneerde namelijk als gatekeeper, die in totaal 4 vrouwelijke journalisten (inclusief zichzelf) wist te vinden voor de interviews. Alhoewel dit niets tekort deed aan de inhoudelijke bijdragen voor dit onderzoek, was er een zekere disbalans doordat zij voornamelijk lokale journalistiek bedrijven. Verder leunen de geïnterviewde journalisten meer aan de linkerkant van het politieke spectrum, dat ook resulteerde in een disbalans dan wanneer er ook meer journalisten waren gekozen om te interviewen aan de rechterkant van het politieke spectrum. Daarbij moet een kanttekening gemaakt worden dat er in dit onderzoek maar een beperkt aantal respondenten kon worden geïnterviewd. Om die reden is er meer rekening gehouden met een balans tussen de respondenten op basis van geslacht. Ook journalisten uit gemarginaliseerde groepen in de samenleving werden in dit onderzoek door de inachtneming van geslacht ondergerepresenteerd.

Ondanks deze beperkingen zijn er ook aanbevelingen te doen op basis van de theorie, de resultaten en het totaal van het voltrokken onderzoek. Zo is het opvallend dat de geïnterviewde vrouwen in dit onderzoek aangeven zich niet te herkennen in een hogere mate van kritiek, intimidatie of geweld jegens hen vanwege hun geslacht. Terwijl Chen et al. (2018) concluderen dat vrouwelijke journalisten zich gemarginaliseerd voelen in hun professionaliteit, als gevolg van een publiek die hen niet serieus neemt vanwege hun geslacht of ze beschouwt als seksobjecten. En zoals Douglas (2021) stelt zouden ongelijkheden juist groot zijn. Omdat de geïnterviewde groep klein is en niet voldoende generaliseerbaar, is het aanbevolen om dit op grotere schaal te kwantificeren. Dit kan aan de hand van surveys onder Nederlandse journalisten.

Verder is het opvallend dat, alhoewel één van de journalisten een migratieachtergrond heeft, er hier wordt gesproken van een zekere *inclusieve vorm van typecasting* door redacties. In het interview met deze specifieke respondent geeft hij aan in Nederland weinig kansen te krijgen om over andere zaken te schrijven die relateren tot zijn culturele achtergrond en seksuele voorkeur, of een combinatie van beide. Zoals ook in de conclusie aangehaald, zouden nieuwsorganisaties journalisten in dienst nemen die niet de diversiteit koesteren van de samenleving, zoals Douglas (2021) stelt. Maar wanneer dat wel gebeurt resulteert het mogelijk dus alsnog in (zelf)censuur. Dit zou verder onderzocht kunnen worden aan de hand van meer interviews met journalisten met een migratieachtergrond, seksuele voorkeur of andere kenmerken die mogelijk resulteren in vormen van censuur of zelfcensuur als gevolg van (inclusieve) typecasting. Dit sluit enigszins aan op de kritiek die witte journalisten, mannen, mogelijk heteroseksueel, in de samenleving krijgen op basis van deze kenmerkingen. De kritiek is dan veelal dat zij vanuit een geprivilegieerde positie geen content behoren te maken dat relateert aan (de ervaringen van) gemarginaliseerde groepen in de samenleving. Het verschil met typecasting, is dat er een vorm van uitsluiting plaatsvindt. Ook dit zou verder onderzocht kunnen worden aan de hand van interviews.

Tot slot is het opvallend dat uit vrijwel alle interviews is gebleken dat Nederlandse journalisten allemaal redenen hebben om bepaalde zaken wél of niet op te schrijven, maar het niet allen scharen onder zelfcensuur. Het begrip blijkt bij journalisten een pijnpunt te zijn, mogelijk omdat het raakt aan de beroepseer van de journalist. Maar zelfcensuur zou mogelijk ook een onderdeel zijn van het vakgebied. Daarop aansluitend reageren meerdere journalisten op het begrip *public watchdog* of *waakhond* als een term uit het verleden en wordt de huidige journalistiek niet altijd meer gezien als zodanig. Zoals één van de respondenten vertelt is er misschien wel een herdefiniëring nodig van ‘de journalist’ in de huidige tijd en de rol die zij tegenwoordig vervullen: “Er is een soort nieuwe definitie van het woord journalist nodig die juist zulk soort dingen over zelfcensuur (...) opnieuw definieert waar die grens ligt en daarmee onderscheidend wordt van al die andere types die dat dus niet doen” (Respondent 5).

Literatuurlijst

- Aaldering, L., Egelhofer, J. L. & Lecheler, S. (2020). Nieuwe uitdagingen in de journalistiek in het tijdperk van nepnieuws. In de Ridder, J., Vliegenthart, R., & Zuure, J. (Reds.). *Doen, durven of de waarheid? Democratie in digitale tijden* (p. 87-103). Amsterdam University Press.
- Abbas, Z., & Zubair, M. (2020). Freedom of expression under censorship is a threat to democracy. *Dialogue* 15(1), 18-26.
https://www.qurtuba.edu.pk/thedialogue/The%20Dialogue/15_1/15_1_3.pdf
- Allcott, H., & Gentzkow, M. (2017). Social media and fake news in the 2016 election. *Journal of Economic Perspectives*, 31(2), 211–236. <https://doi.org/10.1257/jep.31.2.211>
- Bar-Tal, D. (2017). Self-censorship: The conceptual framework. *Advances in Political Psychology*, 38(1), 36-65. https://doi.org/10.1007/978-3-319-63378-7_1
- Baroni, A., d’Haenens, L., & Lo, W. H. (2022). Protecting journalists from harassment: Comparing existing protection mechanisms and the effects on democracy. In J. Trappel, & T. Tomaz (Eds.), *Success and Failure in News Media Performance: Comparative Analysis in The Media for Democracy Monitor 2021* (p. 59-77). Nordicom. <https://doi.org/10.48335/9789188855589-3>
- Billiet, J., Opgenhaffen, M., Pattyn, B. & van Aelst, P. (2018). *De strijd om de waarheid. Over nepnieuws en desinformatie in de digitale mediawereld*. KVAB Press.
- Boeije, H (2010). *Analysis in qualitative research*. Sage Publications.
- Bowen, G. A. (2006). Grounded theory and sensitizing concepts. *International Journal of Qualitative Methods*, 5(3), 12–23. <https://doi.org/10.1177/160940690600500304>
- Braun, V., & Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology*, 3(2), 77–101. <https://doi.org/10.1191/1478088706qp063oa>
- Braun, V., & Clarke, V. (2012). Thematic analysis. In H. Cooper, P. M. Camic, D. L. Long, A. T. Panter, D. Rindskopf, & K. J. Sher (Eds.), *APA handbook of research methods in psychology, Vol. 2. Research designs: Quantitative, qualitative, neuropsychological, and biological* (p. 57–71). American Psychological Association. <https://doi.org/10.1037/13620-004>
- Broggi, E., & Carlini, R. (2020). *Monitoring media pluralism in the digital era: application of the Media Pluralism Monitor 2020 in the European Union, Albania and Turkey in the years 2018-2019 (Nr. QM-09-21-298-EN-N)*. Centre for Media Pluralism and Media Freedom.
https://cadmus.eui.eu/bitstream/handle/1814/71970/CMPF_MPM2021_final-report_QM-09-21-2

98-EN-N.pdf?sequence=1&isAllowed=y

- Carvajal, D. & Daley, S. (2015, 8 januari). Proud to offend, Charlie Hebdo carries torch of political provocation. *The New York Times*
<https://www.nytimes.com/2015/01/08/world/europe/charlie-hebdo-broke-taboos-defying-threats-and-violence.html>
- Chen, G. M., Pain, P., Chen, V. Y., Mekelburg, M., Springer, N., & Troger, F. (2018). ‘You really have to have a thick skin’: A cross-cultural perspective on how online harassment influences female journalists. *Journalism*, 21(7), 877–895. <https://doi.org/10.1177/1464884918768500>
- Chocarro, S., Clarke, S., Gutiérrez, P., & Taing, J. (2020). *Safety of female journalists online: A# SOFJO resource guide*. Representative on Freedom of the Media, Organization for Security and Cooperation in Europe. https://www.osce.org/files/f/documents/2/9/468861_0.pdf
- Çipuri, R. (2015). Reasons of self-censorship landscape for journalists. *Thesis International Research Review*, 5(1), 75-91. <https://doi.org/10.36968/JPDC-V05-I01-12>
- Clark, M. & Horsley, W. (2020). *A mission to inform: Journalists at risk speak out*. Council of Europe Publishing
- Di Salvo, P. (2021). “We have to act like our devices are already infected”: Investigative journalists and internet surveillance. *Journalism Practice*, 1–18.
<https://doi.org/10.1080/17512786.2021.2014346>
- Douglas, O. (2021). The media diversity and inclusion paradox: Experiences of black and brown journalists in mainstream British news institutions. *Journalism*, 1-18.
<https://doi.org/10.1177/14648849211001778>
- Dumitrica, D & Pridmore, J. (2018). *Qualitative methods supplemental texts: Section on interviews & sampling*.
- Fadnes, I., Larsen, A. & Krøvel, R. (2021). *Journalist safety and self-censorship* (1e ed.). Routledge.
- Harbers, F. (2016). Time to engage. *Digital Journalism*, 4(4), 1-18.
<https://doi.org/10.1080/21670811.2015.1124726>
- Harjuniemi, T. (2021). Post-truth, fake news and the liberal ‘regime of truth’ – The double movement between Lippmann and Hayek. *European Journal of Communication*, 37(3), 269-283.
<https://doi.org/10.1177/02673231211046784>
- Hayes, A. F. (2007). Exploring the forms of self-censorship: On the spiral of silence and the use of opinion expression avoidance strategies. *Journal of Communication*, 57(4), 785–802.
<https://doi.org/10.1111/j.1460-2466.2007.00368.x>
- Hiltunen, I. (2019). Experiences of external interference among Finnish journalists: Prevalence, methods and implications. *Nordicom Review*, 40(1), 3–21. <https://doi.org/10.2478/nor-2018-0016>

- Høiby, M. (2020). The “triple effect” silencing female journalists online. In I. Fadnes, I. R. Krøvel, & A. Larsen (Eds.), *Journalist Safety and Self-Censorship* (p. 100-113). Routledge.
<https://doi.org/10.4324/9780367810139-7>
- Holtz-Bacha, C. (2021). More than just collateral damage. Ramifications of the pandemic for freedom of the press. *Publizistik*, 67(1), 31–50. <https://doi.org/10.1007/s11616-021-00699-4>
- Kalra, S., Pathak, V., & Jena, B. (2013). Qualitative research. *Perspectives in Clinical Research*, 4(3), 192. <https://doi.org/10.4103/2229-3485.115389>
- Kantola, A., & Harju, A. A. (2021). Tackling the emotional toll together: How journalists address harassment with connective practices. *Journalism*, 1-9.
<https://doi.org/10.1177/14648849211055293>
- Kim, C., & Shin, W. (2022). Harassment of journalists and its aftermath: Anti-press violence, psychological suffering, and an internal chilling effect. *Digital Journalism*, 1–17.
<https://doi.org/10.1080/21670811.2022.2034027>
- Konow-Lund, M., & Høiby, M. (2021). Female investigative journalists: Overcoming threats, intimidation, and violence with gendered strategies. *Journalism Practice*, 1–16.
<https://doi.org/10.1080/17512786.2021.2008810>
- Johnson, J.M. (2002). In-depth interviewing. In J. F. Gubrium & J.A. Holstein, J. A. (Eds.). *Handbook of interview research: Context and method* (p. 103-119). Sage Publications.
<https://dx.doi.org/10.4135/9781412973588.n8>
- Magaldi, D., & Berler, M. (2020). Semi-structured interviews. In V. Zeigler-Hill & T. K. Shackelford (Eds.), *Encyclopedia of personality and individual differences* (p. 1-6). Springer.
- Marcén, A. G. (2021). The platform for the protection of journalists: A mechanism for cooperation between non-governmental organizations and the council of europe. *Utrecht Law Review*, 17(2), 42-55. <http://doi.org/10.36633/ulr.667>
- McKewon, E., Molitorisz, S. & Wilding, D. (2018). *The impact of digital platforms on news and journalistic content* (Nr. 00099F). Australian Competition and Consumer Commission
<https://www.accc.gov.au/system/files/ACCC%20commissioned%20report%20-%20The%20impact%20of%20digital%20platforms%20on%20news%20and%20journalistic%20content%2C%20Centre%20for%20Media%20Transition%20%282%29.pdf>
- Merriam, S. B. (2002). *Qualitative research in practice: Examples for discussion and analysis* (2e ed.). Jossey-Bass Publishers.
- Minson, J. A., & Chen, F. S. (2021). Receptiveness to opposing views: Conceptualization and integrative review. *Personality and Social Psychology Review*, 1-19.
<https://doi.org/10.1177/10888683211061037>

- Miller, K. C. (2022). The “price you pay” and the “badge of honor”: Journalists, gender, and harassment. *Journalism & Mass Communication Quarterly*. <https://doi.org/10.1177/10776990221088761>
- Miller, K. C., & Lewis, S. C. (2020). Journalists, harassment, and emotional labor: The case of women in on-air roles at US local television stations. *Journalism*, 23(1), 79–97. <https://doi.org/10.1177/1464884919899016>
- Neuman, W.L. (2014). *Social research methods: Qualitative and quantitative approaches* (7e ed.). Pearson Education Limited.
- Noelle-Neumann, E. (1993). *The spiral of silence: Public opinion--Our social skin* (2e ed.). University of Chicago Press.
- Norris, P. (2021). Cancel culture: Myth or reality? *Political Studies*. 1-19. <https://doi.org/10.1177/00323217211037023>
- NOS. (2021, 15 juli). Een vreselijke afloop van een ontzettend actief leven. *NOS*. <https://nos.nl/nieuwsuur/video/2389508-eeen-vreselijke-afloop-van-eeen-ontzettend-actief-leven>
- Odekerken, M., & Das, L. (2019). *Een onveilig klimaat. Onderzoek bedreigingen van vrouwelijke Journalisten [Factsheet]*. Nederlandse Vereniging van Journalisten, Stichting Vrouw en Media, de Vereniging van Onderzoeksjournalisten, het Genootschap van Hoofdredacteuren. https://www.nvj.nl/system/files_force/bijlages/FACTSHEET%20-%20Bedreigingen%20vrouwelijke%20journalisten_Odekerken%20-%201%20MEI%202019.pdf?download=1
- Orgeret, K. & Tayebwa, W. (2020). Introduction: Rethinking safety of journalists. *Media & Communication*, 8(1), 1-4. <https://doi.org/10.17645/mac.v8i1.2873>
- Panievsky, A. (2021). Covering populist media criticism: When journalists’ professional norms turn against them. *International Journal of Communication*, 1-19. <https://doi.org/10.1177/19401612211022656>
- Papadopoulou, L., & Maniou, T. A. (2021). ‘Lockdown’ on digital journalism? Mapping threats to press freedom during the COVID-19 pandemic crisis. *Digital Journalism*, 9(9), 1344–1366. <https://doi.org/10.1080/21670811.2021.1945472>
- Perreault, G. P., & Ferrucci, P. (2020). What is digital journalism? Defining the practice and role of the digital journalist. *Digital Journalism*, 8(10), 1298–1316. <https://doi.org/10.1080/21670811.2020.1848442>
- Pew Research Center (2000) *Self censorship: How often and why: Journalists avoiding the news* (Nr. 202/293-3126. Pew Research Center. <https://www.pewresearch.org/wp-content/uploads/sites/4/legacy-pdf/39.pdf>
- Posetti, J., Shabbir, N., Maynard, M., Bontcheva, K. & Aboulez, N. (2020). *The Chilling: global trends in online violence against women journalists; research discussion paper*. (Nr. CI-2021/FEJ/PI/1).

- UNESCO. <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000377223>
- Quandt, T., Frischlich, L., Boberg, S., & Schatto-Eckrodt, T. (2019). Fake news. *The international encyclopedia of journalism studies*, 1-6. <https://doi.org/10.1002/9781118841570.iejs0128>
- Reporters Without Borders (2021). World press freedom index. *Reporters Without Borders*. <https://rsf.org/en/ranking/2021#>
- Rijksoverheid. (z.d.). Vrijheid van meningsuiting, internetvrijheid en onafhankelijke journalistiek. *Rijksoverheid*. <https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/mensenrechten/mensenrechten-wereldwijd/vrijheid-van-n-meningsuiting-en-internetvrijheid>
- Ruggiero, C., Karadimitriou, A., Lo, W. H., Núñez-Mussa, E., Bomba, M., & Sallusti, S. (2022). The professionalization of journalism: Global trends and the challenges of training and job insecurity. In J. Trappel, & T. Tomaz (Eds.), *Success and failure in news media performance: Comparative analysis in the Media for Democracy Monitor 2021* (p. 309–335). Nordicom . <https://doi.org/10.48335/9789188855589-15>
- Saikkonen, S., & Väliverronen, E. (2022). The trickle-down of political and economic control: On the organizational suppression of environmental scientists in government science. *Social Studies of Science*. <https://doi.org/10.1177/03063127221093397>
- Stahel, L., & Schoen, C. (2019). Female journalists under attack? Explaining gender differences in reactions to audiences' attacks. *New Media & Society*, 22(10), 1849–1867. <https://doi.org/10.1177/1461444819885333>
- Stępińska, A. (2021). Factors affecting self-censorship among polish journalists. *Zeszyty Prasoznawcze*, 2(246), 49–63. <https://doi.org/10.4467/22996362pz.21.010.13475>
- Thiele, M. (2021). Political correctness and cancel culture—a question of power. *Journalism Research*, 4(1), 50-57. <https://doi.org/10.1453/2569-152X-12021-11282-en>
- Tracy, M. (2020, 7 juni). James Bennet resigns as new york times opinion editor. *The New York Times* <https://www.nytimes.com/2020/06/07/business/media/james-bennet-resigns-nytimes-op-ed.html>
- Van Hal & Kranenburg. (2021). *Agressie en bedreiging richting journalisten 2021 (Nr. 2021/129)*. PersVeilig. <https://www.persveilig.nl/wp-content/uploads/2021/06/Agressie-en-bedreiging-richting-Journalisten2021.pdf>
- Waisbord, S. (2020). Mob censorship: Online harassment of US journalists in times of digital hate and Populism. *Digital Journalism*, 8(8), 1030–1046. <https://doi.org/10.1080/21670811.2020.1818111>
- Walulya, G., & Nassanga, G. L. (2020). Democracy at stake: Self-censorship as a self-defence strategy for

journalists. *Media and Communication*, 8(1), 5–14. <https://doi.org/10.17645/mac.v8i1.2512>
Žuffová, M., & Carlini, R. (2021). Safety of journalists in Europe: Threats and best practices to tackle them. *SSRN Electronic Journal*. <https://doi.org/10.2139/ssrn.3829514>

Bijlagen

Bijlage 1: Topiclijst

A. Introductie

Bedankt voor het nemen van de tijd en moeite om deel te nemen aan dit onderzoek. Voordat we beginnen, geef ik u alvast een korte samenvatting van mijn onderzoeksproject. Door interviews af te nemen wil ik inzicht krijgen in de mate van zelfcensuur onder Nederlandse journalisten. Daarbij zullen de toegenomen bedreigingen jegens journalisten een rol spelen, zo ook huidige technologieën en wat de invloed daarvan is op de onafhankelijke journalist en ‘public watchdog’. Zodoende hoop ik ook dat u mij inzichten kunt geven in uw persoonlijke ervaringen, door hopelijk ook voorbeelden te kunnen noemen hoe u bepaalde zaken aangaande dit onderwerp ervaart. Mocht je geen persoonlijke voorbeelden kennen, dan is dat geen probleem, in dat geval zijn voorbeelden van bekenden ook welkom. Omdat ik begrijp dat het om een precair onderwerp gaat, wordt zowel uw interview, als van de andere respondenten geanonimiseerd. [lees toestemmingsformulier door en verduidelijk onzekerheden en vragen]

B. Algemene vragen over journalistieke achtergrond.

1. Noem je jezelf een journalist? Of ga je eerder door het leven als redacteur/schrijver?
2. Waarom en wanneer besloot je een journalist te worden?
3. Waarom wilde je journalist worden?
4. Als wat voor soort journalist zou je jezelf omschrijven?
5. Voor welke platformen schrijf je onder andere?
6. Heb je een bepaalde niche, specialiteit of onderwerp waar je je op richt?

C. Vragen aangaande (online) bedreigingen en intimidatie, zelfcensuur en de rol van een journalist

1. Zijn er bepaalde criteria die je gebruikt om over te schrijven? En hoe bepaal je waarover je schrijft, waar je niet over schrijft?

2. Wat doe je om zo objectief mogelijk te zijn over die onderwerpen waar je over schrijft?
3. Zijn er bepaalde onderwerpen, personen, groepen of kwesties waar je (bij voorkeur) niet over schrijft? En waarom niet?
4. Schrijf je altijd alles op over een verhaal en hoe bepaal je dan wat er bijvoorbeeld niet inkomt? Wat is daar van invloed op?
5. Spelen de toenemende bedreigingen en intimidaties jegens journalisten hoe en waar je ergens over schrijft daarin een rol? Wat is daar de aard van als dat het geval is?
 - Angst om veroordeeld of gecancelled te worden (cancel culture / woke-ideologie)
 - Bang voor eigen fysieke veiligheid
6. En bedreigingen vanuit politici? (Zij het persoonlijke bedreigingen: *naming & shaming*, of uitingen dat iets *fake news* of nepnieuws zou zijn)
7. In hoeverre speelt *identiteit* (man/vrouw etc) daar een rol in denk je? Bij jou persoonlijk en bij mogelijk andere journalisten?
8. Merk je dat *huidige technologieën* (sociale media) die intimidaties en bedreigingen in de hand werken? (verspreiding meer nepnieuws, maar ook hoe makkelijk men zich kan uiten over anderen)
9. Wordt dat volgens jou voldoende tegengewerkt?
10. En als deze niet een rol spelen, of wat speelt naast bedreigingen en intimidaties nog meer een rol voor je hoe en waar je ergens over schrijft?
 - Persoonlijke waarden
 - De rol van redacties
 - De rol van andere zaken (familie, vrienden, samenleving cultuur etc.)
11. Hoe zit dat met de overheid, spelen zij een rol in Nederland op hoe ergens over geschreven wordt? (noem situatie COVID-19: gebrek aan transparantie, beperkingen op de toegang tot informatie en het censureren en criminaliseren van vermeende desinformatie)
12. Heb je het gevoel, of de angst om door de Nederlandse staat gesurveilleerd te worden, of door andere actoren?
13. Vind je zelf dat je aan zelfcensuur doet? En kun je daar nog voorbeelden van noemen? Zo niet, hoe weerhoud je jezelf dan van zelfcensuur?
14. Wat is de impact op de nieuwsverslaggeving, mits er zelfcensuur plaatsvindt?
15. Moet een hedendaagse (onderzoeks)journalist nog fungeren als ‘public watchdog’ in Nederland

16. Kan een journalist zijn/haar functie nog uitoefenen wanneer er zelfcensuur wordt toegepast?

Bijlage 2: Codeboom

